

IN NAPOLEON'S SHADOW

**The First Editoin in English
of the complete Memoirs of**

LOUIS-JOSEPH MARCHAND

**Valet and Friend of the Emperor
1811 – 1821**

Preface bij JEAN TULARD

Produced bij PROTOR JONES

791 blz. 1998

Vertaald uit het Engels in het Nederlands door Roel K. Vos (Apeldoorn)

Nov. 2021 –

**DEEL 2 (blz. 75 – 191, Hfd. 3 t/m 8)
Marchands begin in dienst van de Keizer**

**Van het verblijf op het eiland Elba)
tot de Honderd Dagen (juni 1814 – juni 1815)**

blz.

HOOFDSTUK 3 (blz. 77-93)

***Organisatie van de Keizerlijke huishouding – Details van zijn openbare leven –
Over zijn privé leven – Zijn diensten Zijn gezondheid***

77 Vanaf het moment dat de garde was gearriveerd, kwam er een zekere rust in de regelingen van de Keizer. Dit is het juiste moment om de leefomstandigheden te beschrijven op het eiland van de nieuwe soeverein, zijn hof, zijn huishouding en details over hemzelf.

De officials van de kerk en de rechtbanken, de burgerlijke en gemeentelijke besturen en de ambtenaren zagen geen verandering in hun personeel.

Generaal Drout was gouverneur van Porto-Ferrajo en het gehele eiland; generaal Cambronne was commandant van de garde. Generaal Drouot at elke dag met de Keizer. Generaal Cambronne had regelmatig contact met Zijne Majesteit, evenals de havenmeester Filidor (120), de gendarmerie kapitein Paoli (121), zijn luitenant Bernotti en met Taillade, kapitein van de brik Inconstant.

De groot-maarschalk bleef leiding geven aan de huishouding van de Keizer. Deze bestond uit vier kamerheren: dhr. Vantini, Lapi, Traditi en Gualandi (122); zes aides de camp: dhr. Vantini Jr, Binetti, Bernotti, Pons en Pères, de zesde was nog niet benoemd (123).

120. Op 4 juni benoemde de Keizer dhr. Filidor tot havenmeester (kapitein) in Porto-Ferrajo en wees hem de positie van zee-inspecteur toe met betrekking tot de scheepsloadingen, dat onderwerp van de gezondheidsinspectie was.

121. Paoli, een Corsicaan, was een gendarmerie luitenant op Elba, toen Napoleon aankwam. Op 29 mei maakte de Keizer hem kapitein en verbond hem aan zijn persoonlijke dienst. Hij bleek zich te onderscheiden door zijn saaiheid en blinde gehoorzaamheid. Zijn assistent was luitenant Bernotti.

122. Op de begroting, voorbereid door Peyrusse en aangenomen door Napoleon op 24 juni 1814, worden deze vier kamerheren bij naam genoemd met een jaarlijks salaris van 1200 francs.

Vantini was de meeste discrete: aristocraat, gokker, rokkenjager en met een slechte reputatie, levend van wat er langs kwam. Maar hij was ad rem en elegant, hoewel zijn scherpe tong iets was om rekening mee te houden. Zijn grootste verdienste was steeds weer de gewenste Franse invloed te hebben. Dr. Christian Lapi, die de Elbaanse nationale garde commandeerde, behoorde tot een van de voornaamste families van het eiland; hij was verstandig en voorzichtig en had een bepaalde reputatie. Zijn nicht was getrouwd met een Frans officier, majoor Camille Gauthier. Naast zijn positie als kamerheer had Lapini die van directeur van alle domeinen en bossen van het eiland. Voor details over Traditi, zie noot 112. Wat betreft de vierde kamerheer, Gualandi, hij was de meest discrete van de mannen, aan één oog blind en burgemeester van Rio.

123. Marchand noemt slechts vijf aides de camp en geeft aan dat de zesde nog niet was benoemd. Peyrusse's 'Archives' noemt er zes op een lijst: Pères, Pons, Binet, Vantini, Senno en Bernotti, allen luitenant. Deze lijst, ondertekend door Bertrand, is gedateerd op 15 mei 1814. Het lijkt er daarom dus op dat de zesde naam die van Fortunato Senno is. Waar komt de bewering van Marchand vandaan? Is het een weglating? Of begon Senno nooit aan zijn dienst? Merk op dat Frédéric Masson vijf officieren noemt. Het besluit, dat aan de lijst vooraf gaat, specificeert dat de aides de camp 1000 francs verdienen en dat hun uniformen zullen bestaan uit een groene overjas met huzaarachtige manchetten, een rode band met bijen op de revers; een groen vest en groene broek, rijlaarzen, een zwarte das, zilveren epauletten en een schoudermestel op de rechterschouder. Als ze schoenen droegen, moesten vest en broek wit zijn.

78 (de Keizer herinner hem zich tijdens zijn laatste momenten, evenals vicaris-generaal Arrighi; hij had altijd over hen en hun dienstvaardigheid met dankbaarheid gesproken); tenslotte twee kwartiermakers voor het paleis: dhr. Deschamps en Baillon (124); de schatbewaarder dhr. Peyrusse; de secretaris dhr. Rathery; een dokter, dr. Foureau (125), een student van Corvisart; en een apotheker dhr. Gatte (126).

124. Deschamps en Baillon, die dienst deden als paleis prefecten in Porto-Ferrajo, waren twee van de vier kwartiermeesters in het paleis van de Tuilerieën. Dienden daar vanaf juli 1808 onder senior-adjutant Augustin Auger, commandant van de Tuillerieën.

Ze waren officieren geweest in het elite gendarme corps en hadden de voorkeur van de Keizer gewonnen door hun goede dienstverlening, die ze getoond hadden door hun stabiele devotie. De Keizer maakte ze ridders, kapiteins van het Légion d'honneur. Beide waren experts in hun vak en hun trouw was onbetwist. Op de begroting van Peyrusse van 1814 staat ieder van deze twee ingeschreven voor een salaris van 6000 francs.

125. Dr. Foureau de Beauregard, een student van Corvisart, die de Keizer was gevolgd, was een doctor in de Keizerlijke ziekenboek. Hij had deelgenomen aan de campagne van 1814 en in de lijst van beloningen te Fontainebleau staat hij voor een bedrag van 30.000 en mijn naam verschijnt in Peyrusse's rekeningen betreffende de campagne van Frankrijk. Op 24 maart betaalde de schatbewaarder aan Foureau, een 'ambulance dokter' 3000 francs voor materialen voor zijn werk. Op Elba, staat het salaris van Foureau voor 15.000 francs op het huishoudelijk budget, voorbereid door Peysusse en aangenomen op 24 juni 1814.

126. De apotheker Gatte, in de begroting van Peyrusse genoteerd met een salaris van 7800 francs, was de essentiële hulp van Dr. Foureau. Hij bleek een bescheiden man te zijn, die zijn recepten met grote zorg voorbereide. Hij was volgens de beschrijvingen getrouwd met een erg aantrekkelijke vrouw, Bianchina Nici. Ondanks zijn vriendelijkheid had hij soms onenigheid met Dr. Foureau en Napoleon moest tussen beide komen om hun meningsverschillen te sussen.

79 Het personeel voor de slaapkamer, de eetzaal en de stallen was ook geregeld. Toen we door Fontainebleau kwamen, hadden Gervais en ik vernomen, dat Constant, de eerste bediende van de Keizer, hem niet was gevolgd en dat Roustam niet uit Parijs was terug gekeerd. Gervais, die de oom was van Constant, schaamde zich voor dit slechte gedrag

van zijn neef: hij snelde naar het buitenhuis van Constant en vond hem neergeknield in zijn eigen ondankbaarheid. Hij trachtte hem te overtuigen met ons mee te gaan, rekenend op de grote vriendelijkheid van de Keizer ten opzichte van hem. Maar Constant kende de Keizer beter dan zijn oom; hij voelde dat zijn falen te wijten was aan gebrek aan moed en dat dit niet door zijn meester vergeven zou worden. Hij bleef thuis, verscheurd door schaamte en verdriet. Terwijl deze twee bedienden faalden in hun plicht en dankbaarheid, was dit niet het geval met dhr. Hubert en Pélard (127), die de Keizer vergezelden naar Elba en pas terug gingen naar Frankrijk nadat ik was aangekomen. De eerstgenoemde ging terug naar het sterfbed van zijn vrouw. Zulke mannen doen deugd aan het vertrouwen.

127. Tijdens het Empire waren Hubert en Pélard twee gewone bedienden van de Keizer. Ze waren hem gevolgd van Fontainebleau naar Elba, maar alleen om Marchand te vervangen tot deze aankwam in Porto-Ferrajo.

Deze twee bedienden komen voor in de begroting van de Keizerlijke huishouding, goedgekeurd door hem op 3 juli 1814 (Hfdst. V, reisuittaken): een bedrag van 600 francs elk is hen toegevoegd bij hun terugkeer in Frankrijk.

Na zijn terugkeer werd Pélard conciërge op een kasteel.

Wat Hubert betreft, hij was bang terug te gaan naar zijn vrouw, die stervende was te Parijs. Volgens graaf de Ségur was Huberts opleiding geestig, talentvol en van een karakter dat hem de meest opvallende van de knechten maakte. Hij tekende 'intelligent'. We danken aan hem een portret van de Keizer, een interessant document.

80 Bij mij waren de knechten Gilles (128) en Noverraz en de kledingjongen Denis. Saint-Denis (129), afkomstig uit Mainz, kwam pas aan na de overgave van die stad; hij bracht verscheidene van de snuifdozen van de Keizer mee, die hij had terug gekocht bij een verkoop van persoonlijke spullen van de Keizer.

Te Fontainebleau vroeg de Keizer, toen hij wist dat Constant en Roustam niet kwamen, waar Ali was: dat was de naam, die aan Saint-Denis was gegeven, toen hij het mammelukken kostuum had aangetrokken. Toen hem werd gezegd, dat Ali gevangen zat in Mainz, zei hij: 'Jammer, die zou me gevolgd zijn.'

In de andere kamer waren: dhr. Dorville, bewaker; Gervais, belast met de linnenkamer en meubelopslag; Santini, bewaarder van de archieven; twee Elbaanse bewakers, Mathias en Archambault (130), hoofd der lakeien (de laatste werd hoofdkoetsier op Sint-Helena en Gaudron en Léon, zilverpoetsers. De voedselafdeling bestond uit: dhr. Colin, voedsel controleur, die spoedig naar Frankrijk terug ging; zijn hulp Quéval verving hem; Totin en Cipriani, butlers (de laatste volgde de Keizer naar Sint-Helena); Pierron (131), hoofd bakkerij (hij werd butler op Sint-Helena na de dood van Cipriani); Ferdinand, de chef en twee helpers: Chandelier en Lafosse.

128. Nicolas Gilles (soms Gellis), die al een tijd lang de bediende van de Keizer was.

129. Louis Saint-Denis, zoon van een stalknecht in de stallen van Louis XVI. Na zijn studie en een korte stage als klerk bij een notaris, voegde hij zich bij de Keizerlijke huishouding in 1806 als beginnend stalknecht. In 1811 wilde Napoleon een tweede mammeluk als toevoeging bij Roustam. Hij had eerst een zekere Ali geprobeerd, die meegenomen was uit Egypte, maar deze bleek zo'n ergernis op te wekken, dat hij werd weggezet naar een plek als huisjongen te Fontainebleau. Saint-Denis werd gekozen om hem te vervangen, hij kreeg een oosters kostuum en werd herdoopt in Ali. Hij ging dezelfde diensten doen als Roustam. Tijdens de campagne in Rusland en Saksen, was hij het, die de verrekijker en een zilveren flacon met drank droeg.

Op Elba was Saint-Denis een trouwe en toegewijde dienaar van de Keizer, net zo als later op Sint-Helena. Hij liet na zijn 'Souvenirs', gepubliceerd in 1926.

130. Archille Archambault maakte sinds 1805 deel uit van het stalpersoneel. Hij was een zeer begaafde koetsier, die de paarde stevig wist te menen, zoals de Keizer wilde. In 1814 had hij er op aangedrongen naar Elba te gaan, waar hij dienst deed als hoofd van de lakeien. Hij moet als een eerste-klas dienaar

beschouwd zijn geweest, waarop zijn meester kon rekenen.

Op Sint-Helena zorgde hij op het laatst voor het linnen en de kleren van de Keizer.

131. Pierron begon als keukenhulp in 1807 en werd butler. Hij had deelgenomen aan de campagnes van 1813 en 1814. Te Fontainebleau drong hij er op aan weg te gaan naar Elba om een van zijn superieuren, die gedeserteerd was, te vervangen. Hij ging verder als chef-keuken en verliet Napoleon nooit na die tijd.

- 81 De stallen hadden ongeveer 50 paarden. Chauvin had de leiding, Amodru was hoofdmannen. Er waren ook 18 tot 20 staljongens, Franse of Elbaanse (132). Vincent was hoofd van de tuigkamer.

Ik werd geroepen om een taak in het gebouw uit te voeren, die ik niet kende, nl. dat van kamerwachter. Na het vertrek van dhr. Hubert liet Zijne Majesteit mij roepen en stelde me verschillende vragen, waarop ik zo goed mogelijk antwoord gaf. Zijn vriendelijke wijze van vragen stellen leidde me er toe hem te vertellen dat hij me in 1812 had vrijgesteld van de dienstplicht; hij zei: 'Je vergist je, ik had niet het recht dit te doen.' Ik vertelde hem dat dit zijn verzoek was geweest aan gravin Montesquiou, die voor mij deze gunst had gevraagd, maar dat hij had betaald voor een militaire vervanger voor mij uit zijn persoonlijk budget. 'Ik geloof, dat ik me dat herinner en ik was blij dat jij het was.'

Ik vertelde hem dat in Rambouillet mijn moeder me verteld had over het verzet van de Keizerin tegen het advies van haar hofhouding dat ze Parijs moest verlaten en haar wens om zichzelf en haar zoon aan het volk te vertonen. Ze zei dat ze niet twijfelde als dochter van een van de soevereine bondgenoten, dat ze zou worden gerespecteerd door de Geallieerde troepen, waarbij ze niet geloofde dat de Oostenrijkse keizer, haar vader, haar echtgenoot van de troon kon verwijderen en zijn zoon van een kroon af zou houden, die hem toekwam. De koning van Rome, zei ik hem, greep elk stuk meubilair vast om maar niet naar Rambouillet te gaan, waar hij het verschrikkelijk vond. Rustig gemaakt door de kracht, die hem in zijn rijtuig zette, zei hij angstig: 'Ik wil niet weg uit Parijs, papa is er niet, ik ben hier de baas.'

132. Aan de lijst van namen, gegeven door Marchand, is te zien, dat Napoleons huishouding een grote staf had en Marchand schrijft alleen de belangrijkste bedienden op. Hij noemt niet een Elbaane, Signora Aquarci, die in de linnenkamer werkte en een Franse vrouw, madame Pétronille, een wasvrouw. Ook noemt hij niet het hoofd van de tuin, Claude Hollard, die de tuinman was van Elisa te Piombino. Of de hoofdmusicus, dhr. Gaudiano, geassisteerd door een pianist, dhr. Sepier en twee zangeressen, mevr. Béguinot en mej. Gaudiano.

- 82 De Keizer vroeg me voor welk bedrag ik was geschapt op de lijst, hij had twee miljoen verdeeld te Fontainebleau. Ik zei hem dat ik de enige op Elba was, die er niet op stond. 'Je zult niets te kort komen. Ik zorg voor je. Ik zal zorgen dat je trouwt. Ik benoem je tot mijn eerste bediende. Ik belast je met mijn persoonlijke kas; deze bestaat uit 800.000 francs in goud. Peyrusse zal je elke maand 3000 francs geven voor mijn kleding en zakgeld. Je zult me hierover elke maand rekenschap geven en ik zal het controleren.'

Er was in het paleis op Elba een ceremonie net als in de Tuilerieën, maar dan op kleinere schaal. Je kon toegelaten worden bij dit kleine hof op voorspraak van de grootmaarschalk of een van de kamerheren. Bepaalde mensen werden toegelaten. Elke zondag was er een mis te horen in een van de kamers van de Keizers appartementen, die voor de salon; die werd voorgedaan door de vicaris-generaal Arrighi. De Keizer was altijd present en burgerlijke en militaire officials werden uitgenodigd; de Keizer ontmoette ze na afloop allemaal. De klokken van de stad werden vaak gehoord; hij zei gewoonlijk, dat hun geluid hem deed denken aan zijn jeugd, toen madame Mère hem meenam naar de mis en ook aan de tijd, die hij had doorgebracht te Brienne. Een gewoonte, die ik toevallig opmerkte, was dat als hij een beschuldiging tegen hem over een serieuze kwestie wenste

te ontkennen, hij zijn duim tegen zijn voorhoofd plaatste en zei: ‘Ik ben er mij niet bewust van.’

Omdat Madame en de prinses elke een eigen kapelaan hadden, hoorden zijn de mis thuis. Elke zondag was er een familiediner, waarbij enkele inwoners van de stad werden uitgenodigd. Elke avond kwam men in de salon bijeen, die door Madame en de prinses geleid werden. Alle personen, die toegang hadden tot het paleis, gaven acte de présence. Op klokslag tien uur trok de Keizer zich in zijn kamers terug. De salon eindigde over het algemeen om 24.00u. Nadat de prinses was aangekomen, was er een theatervoorstelling in Porto-Ferrajo.

Deze details lijken misschien niet belangrijk; echter de Keizer wordt hier in zijn privé leven geschetst. Hier leerde ik van zijn vriendelijkheid en de gemakkelijke manier van in zijn dienst werken; voor mij zijn zijn grandeur en glorie overal.

83 Ik heb reeds verteld dat de Keizer me met zijn privé gelden liet omgaan en dat hij elke maand de bedragen controleerde. In Parijs had de Keizer zelden geld bij zich; op Elba had hij altijd een beurs met 300 of 400 francs in goud. Zijn aalmoezen waren talloos en al zijn uitingen werden gekenmerkt door daden van vriendelijkheid. Op een dag, toen hij op zijn paard reed, werd hij aangesproken door een oude vrouw uit Marciana. Ze groette de Keizer en zei hem, met de familiale en respectvolle eerlijkheid van de Elbanezen, dat ze arm was en haar zoon verloren had. Ze had minder verdriet, omdat hij in zijn dienst was gestorven, maar ze was in nood en deed een beroep op hem. Zijne Majesteit zei: ‘Ik zal voor u zorgen, heb hoop.’ ‘Op mijn leeftijd, Sire, hebben we dat niet meer.’ ‘Wel, heb vertrouwen in mij.’ Oh, daar heb ik geen gebrek aan, het vertrouwen kwam toen ik u zag.’ De Keizer trok zijn beurs en gaf haar vijf napoleons. De arme vrouw, die zoveel geld zag, was nog bezig hem te bedanken, toen hij al weer weg was voordat ze dat zag. Ze vreesde dat hij een fout had gemaakt en ging die avond naar de groot-maarschalk en vroeg hem of de Keizer zich realiseerde dat hij haar vijf napoleons had gegeven. Toen hij hoorde over deze bescheidenheid, was de Keizer geraakt en vertelde me die avond haar naam op de lijst van de gepensioneerden te zetten. De groot-maarschalk had haar verzekerd dat de Keizer geen fout had gemaakt en inderdaad had gemeend haar die som te moeten geven.

Onder de gepensioneerden was de groot-vicaris Arrighi, een vriendelijk en schitterende kerkvoogd, bekend om zijn deugden, inzicht en hoge leeftijd. Hij was niet rijk en zijn inkomen vanuit zijn werk was onvoldoende om de ellende, die hij in zovele vormen rondom zich zag, te verlichten. De Keizer zei me om hem vanuit zijn eigen beurs 3000 francs te doen toekomen. Elke maand bracht ik 150 francs naar deze waardige prelaat. Hij glimlachte als hij me zag en bewees met allerlei vriendelijkheden, die me raakten. Hij nodigde me uit te gaan zitten en vertelde enkele historische gebeurtenissen uit de jeugd van de Keizer. Hij zei dat de Keizer uit een belangrijke familie kwam uit Florence, door revoluties in exil gedwongen en die zich op Corsica had gevestigd; Hij voegde er aan toe dat Bonaventure Bonaparte zalig was verklaard en een heilig man was geweest (133).

133. De Bonapartes waren waarschijnlijk afstammelingen van een patriciërs familie uit Florence. In ieder geval vestigde zich een tak van de familie in San Miniato en een andere in Sarzane.

De laatste erfgenaam van de San Miniato tak, Canon Philippe, had contact met de Corsicaanse Bonapartes. Aartsdeken Lucien, die in de volgende noot wordt genoemd, was zijn gastheer. Napoleons vader, Charles, bezocht hem ook toen deze zijn rechtenexamens kwam afleggen aan de universiteit van Pisa. Tijdens de Italiaanse campagne, op 29 juni 1796, sliep generaal Bonaparte daar, onderweg van Livorno naar San Miniato. Canon Philippe gaf een schitterend diner voor zijn gast en zijn staf. Toen nam hij hem apart en vertelde hem dat een Bonaventure Bonaparte, een monnik uit Bologna uit de 17^e eeuw lang geleden zalig was verklaard, maar niet heilig verklaard kon worden, wegens de enorme kosten. Hij vroeg Bonaparte de Paus te vragen deze man heilig te verklaren.

Napoleon, geamuseerd door dit onverwachte verzoek, probeerde dat niet eens. Later, ten tijde van de kroning, sprak de Paus over zijn heilig-verklarings project, maar de Keizer deed alsof hij dit niet hoorde. De overblijfselen van de zalig verklaarde Bonaventure Bonaparte worden bewaard in Bologna in de Santa Maria della Vita kerk. Deze amusante anekdote, verteld door Napoleon aan Antommarchi, verscheen in diens boek 'Les derniers moments de Napoléon' (Parijs, 1825)

- 84 Hij vertelde me dat na de dood van de vader van de Keizer, toen Madame een erg jonge weduwe was, aartsdeken Lucien (134) beloofd had het huishouden te leiden. Hij was een zeer gerespecteerd man en had de opgang van Napoleon voorzien evenals Paoli. Ik had de Keizer horen vertellen dat Lucien zijn goud in zijn bed verborg en dat hij voordat hij stierf, tegen Joseph had gezegd: 'Jij bent de oudste, maar daar staat het hoofd van de familie, ' waarbij hij wees op Napoleon. Paoli zei over hem dat hij gevormd was naar de mannen van Plutarchus en een grote stempel op zijn land zou zetten. Zijne Majesteit zei dat hij vroeger een grote aanhankelijkheid tot Paoli had, die verdween, toen deze zich bij de Britten vestigde, waardoor zijn familie Corsica moest verlaten.

134. Lucien Bonaparte, aartsdeken van de kathedraal van Ajaccio, geboren op Corsica rond 1711, stierf in 1791. Hij was de oom van Napoleons vader, dus de oud-oom van de Keizer.

Napoleons vader, Charles-Marie Bonaparte, wees op 13-jarige leeftijd, groeide op onder de voogdij van zijn oom, de aartsdeken, die in Ajaccio een belangrijk man was, sterk en verlicht. Maar hij legde een strak regiem op zijn neef, die spoedig een verkwister bleek te zijn. De aartsdeken had zijn neef naar de Corsicaanse Hogeschool gestuurd, opgericht door Paoli. Charles bracht daar drie jaar door, werd advocaat en trouwde met Letizia Ramolino, nicht van een de kanunniken van de kathedraal, een vriend van de aartsdeken.

Napoleon sprak regelmatig over zijn groot-oom, met dankbaarheid, waarbij hij hem een tweede vader voor hem noemde.

- 85 De Keizer vertelde dat toen hij jong was hij erg onstuimig, vlug, allesoverheersend was; toen hij de smaak van het studeren te pakken kreeg, en dat was vroeg, lezen voor hem een passie werd, waarvan hij nooit afstand had gedaan. Hij had de memoires van Père Patrault (135) gevonden, zijn wiskunde leraar en hij zei: 'Die man begreep me.'

Ik heb veel gelijke anekdotes, die evenveel eer geven aan de vrijgevigheid en de gevoeligheid van de Keizer als aan het karakter van de goede Elbanezen. Van tijd tot tijd vertelde de Keizer als hij terug kwam over de verdeling van de giften; maar veel vaker kreeg ik die details van Saint-Denis of Noverraz, die de Keizer vergezelden tijdens zijn paardritten of per rijtuig en die er getuige van waren.

Ik moet hier alle absurde verhalen ontkennen, die over Napoleons temperament zijn verteld; zijn hardheid, de epileptische aanvallen, die hij naar men zegt had en die hem onbestuurbaar maakten en verder de onwaarheid van het wijdverbreide gerucht, dat hij wapens onder zijn uniform droeg. Ik kan getuigen dat ik nooit iets anders dan een flanellen hemd heb gezien.

De Keizer dienen was een prettige taak; hij was goed, gemakkelijk en vriendelijk tegenover allen, die hem omringden. Als het gebeurde dat hij buiten boos werd, en deze woede binnenkamers gevoeld werd, was het nooit met geweld; het was dus gemakkelijk dit te beteugelen. Er was altijd een goede reden voor zijn boosheid, die hij met grote diplomatie uitte. Als zijn woede eenmaal was ontstoken over hen die redenen hadden zich er over schuldig te voelen die veroorzaakt te hebben – en zij, die hij uit voorzichtigheid, mild uitgescholden had – zouden zijn bescheidenheid en hun fouten erkennen en zouden het niet weer doen; de Keizer had gelijk en was altijd klaar om te vergeven.

135. Père Patrault was inderdaad leraar wiskunde te Brienne. Toen hij Brienne verliet, werd hij een leek, ging in dienst van dhr. De Loménie, de bisschop van Sens, die hem zijn financiën liet doen.

Bij het begin van de Italiaanse campagne voegde Patrault zich bij zijn vroegere pupil, nu generaal Bonaparte. Hij werd aangenomen als een soort secretaris en benoemd tot directeur van de nationale domeinen. Op die post verzamelde Patrault spoedig een fortuin. Hij leefde in een grote stijl, had een hotel in Parijs en een buitenhuis in Suresnes en kreeg het voor elkaar alles wat hij verdiend had te verliezen. Hierover op de hoogte gebracht weigerde de Consul hem te ontmoeten. Hij kocht slechts een aantal sinaasappelbomen, die het huis in Suresnes versierden en liet die naar Malmaison overbrengen. Later voorzag hij hem van een substantiële toelage.

86 De eerste dag in dienst van de Keizer vroeg hij mij om thee. Ik stuurde de kledingjongen om wat in de keuken te halen en deze bracht mij een dienblaadje met alles dat voor thee nodig was. Ik nam het van hem over en bracht het naar buiten naar de Keizer, die op een terras in de tuin wandelde, dichtbij de zee. Hij schonk zelf een kopje in, deed er suiker in en stond op het punt om het op te drinken, toen hij tegen mij zei: 'Waar komt deze kop vandaan?' 'Vanuit de keuken, Sire,' antwoordde ik. Hij smiet het kopje met inhoud tegen de muur, waarbij het kopje brak. 'Voortaan gebruik je alleen mijn eigen set en geen andere.' Ik verontschuldigde mij voor mijn onbekendheid met deze set, omdat er mij niets over was verteld. Die eerste les was hard, ik was er door verrast. Ik was niet immuun voor de angst, die door de Keizer werd opgewekt, maar ik was zeker van de toewijding, die mij er toe gebracht had hem mijn diensten aan te bieden en ik bleef kalm na dit moment van opwindning. Ik haalde van zijn set het vergulde dienblad en alles dat nodig was voor de thee en kwam terug om hem dit aan te bieden; zijn gezicht was veranderd en hij zei: 'Dat is prima.' Dat was de enige uitbarsting, die ik van de Keizer ervaren heb. Dit duurde maar een ogenblik, toen het voorbij was, leek hij zich te herinneren dat hij wat van zijn tevredenheid moest tonen met je dienstverlening of persoon. Dit was berekening en was voor hem een manier om een man te testen en zijn karakter te begrijpen. Toen hij die avond terug keerde, groette hij met een vriendelijkheid, die elke angst verjoeg, die ik had omdat ik hem niet behaagd had en waarover ik de rest van de dag ongerust over had gemaakt, toen ik hem niet zag. Hij vroeg mij naar mijn studies, mijn familie, mijn sociale gewoontes. Er was slechts een korte tijd nodig om me te overtuigen van de onwaarheid van de paleisgeruchten over zijn moeilijk temperament. Ik heb nooit begrepen wat het doel was van hen, die dichtbij hem staande, zulke geruchten geloofden. Nooit beging de Keizer daden van geweld tegen wie dan ook van zijn bedienden; hij was wars van zulke acties en bekritiseerde ze bij anderen. Hij had niet de gewoonte om te zeggen dat hij tevreden was, hij leek zelfs weinig aandacht te schenken aan pogingen om het hem naar de zin te maken of ze met onverschilligheid te groeten; maar dit was slechts een voorwendsel. Het gebeurde vaak, op dezelfde manier, dat als hij je rekenschap vroeg, hij gedurende de dag enkele tekens van ongeduld toonde, alsof hij wilde zeggen niet teveel aandacht te schenken aan het voorrecht dat hij jou had doen toekomen.

87 Als hij na een uitbrander aan iemand en het leek of hij die beschadigd had, hij de persoon benaderde, die hij had verdriet en of hard in diens oor te knijpen of eraan te trekken: dit betekende dat alles was vergeten. Deze ups en downs van zijn humeur waren zeldzaam, want we troffen de Keizer altijd in een goede en liefdevolle stemming in zijn huis aan. Als hij aan een man was gehecht en zeker van hem was, van zijn affectie en zijn toewijding, werd deze persoon onkwetsbaar; hij stond onder zijn bescherming. Alleen serieuze fouten konden de vriendschap bedreigen, waarmee hij hem beschermde. Zijn karakter neigde naar mildheid, het was gemakkelijk en hij liet veel ruimte voor menselijke zwakheden. Toen er op een dag gesproken werd over de verlatingen (verraad, rkv), waarmee hij geconfronteerd was geweest te Fontainebleau, zei hij dat er goede en slechte mensen zijn, dat je niet moet generaliseren en alles op één hoop moest gooien en

dat hij bepaalde mensen had gezien, die meer waard waren dan de daad, die zij zo net hadden begaan. Het was onze taak daarom niet zoveel mogelijk te anticiperen op zijn wensen, maar uit te zoeken wat hem het meest behaagde. Er was geen gebrek aan deze attenties en die zorg op Sint-Helena, was hij zo ellendig zat. Elk van ons had een schoon geweten over de verzachting van de bitterheid van de paar dagen, die hij nog over had tijdens zijn harde gevangenschap en kan in zijn herinnering van de toewijding nagaan of de pijn te verzachten werd, die werd veroorzaakt door zijn dood op deze afschuwelijke rots.

De Keizer was vasthoudend in de kleding, die hij had gekozen; een driehoekige hoed, het uniform van de Gard te paard (dat van de grenadiers was voor de zondagen in Parijs), rijlaarzen of zijden kousen met schoenen met gesp. Tijdens de eerste maanden van zijn verblijf op Elba wilde hij witte rijbroeken met knopen aan de onderkant dragen, met omgeslagen laarzen. Daar hij deze uitrusting niet comfortabel vond, ging hij over naar witte stoffen broeken en schoenen met gesp. Als hij zijn laarzen uithad als hij terug was, wilde hij om zijn schoenen meteen aan trekken zonder van sokken te wisselen, wat gedaan kon worden zonder ongemak, omdat zijn laarzen van binnen schoon waren en hij elke dag schone kleding aantrok. De Keizer had die gewoonte ontwikkeld in Parijs, waar hij vaak, terugkomend van een rit of van een jachtpartij, een Staatsvergadering of een van de ministers bezocht en geen tijd had om van kleding te wisselen. Hij was altijd geheel schoon, zijn handen waren elegant, hij verzorgde zijn nagels nauwkeurig. Hij had mooie tanden en dat bleef zo tot aan zijn dood.

88 De Keizer sliep weinig; ik had mijn eerste gelegenheid hem zo te zien. Hij werd gedurende de nacht enkele keren wakker. Hij was zo goed georganiseerd, dat hij kon slapen wanneer hi dat wilde. Zes uur slaap was genoeg, in stukjes geslapen. Hij was altijd opgewekt als hij wakker werd. 'Open het raam, opdat ik Gods goede lucht kan inademen', waren vaak zijn eerste woorden. Soms ging hij 's nachts in kamerjas de tuin in. De nachten waren helder en hij genoot van de pure geur. De stilte werd alleen onderbroken door het geluid van de brekende golven 100 meter beneden het terras, waar hij wandelde en bij de vraag van de schildwacht 'Wie is daar?' of door de Keizer zelf als hij begon te zingen, wat hij soms deed als hij aan iets anders dacht; hij zong zelden zuiver en herhaalde de woorden wel 15 minuten lang. Het klonk als volgt: 'Als de koning me Parijs had gegeven, die grote stad. Hij zou zijn bestemming veranderd hebben en vervangen zijn geworden door mijn geliefde.... Geef me Parijs terug.' En ook: 'Ja, het is klaar, ik ga trouwen.' Of zelfs: 'Hier is daglicht, Colette is niet gekomen.' Of tenslotte: 'Marat, de wreker van het volk.' Zoals ik al zei, zijn gedachten waren geheel ergens anders dan bij wat hij zong. Zijn stem was luid en zijn lach klonk in de verte. Als hij op zijn manier zong, kon het hem niet schelen wie hem hoorde. Hij leek een einde aan de nacht te willen maken en wachtte ongeduldig op het daglicht. Zodra het schemerde, kleepte hij zich aan, steeg te paard, gevolgd door Noverraz of Saint-Denis. Op weg naar de haven, onderweg generaal Drouot meenemend en hij reed naar de groot-maarschalk of naar Pontial, of keek naar zijn oefende garde.

Als het warmer werd, wilde hij naar huis en lunchen,. Soms alleen of met generaal Drouot en Bertrand. Hij had voorkeur voor de eenvoudigste maaltijden, linzen, witte bonen, groene bonen, waar hij van hield, maar bang was om te eten, want hij hield niet van de draden, die, zoals hij zei, aanvoelden als haren; de gedachte er aan deed zijn maag omkeren. Hij was dol op aardappelen op welke wijze ook bereid, gekookt of gebakken of gegrild. Hij dronk gewoonlijk chambertin, die hij verdunde met veel water; hij dronk zelden of nooit fijne wijnen of likeuren; een kop zwarte koffie na de lunch bevestigde zijn

soberheid. Terug in zijn kamers trok hij gewoonlijk een badjas aan, ging naar zijn studeerkamer en wachtte op zijn bad, dat een of twee uur duurde.

- 89 Op Elba was dit een zoutwater bad, dat hem goed beviel; daarin las hij of dicteerde een poosje, maar niet vaak. In deze residentie zag ik ‘Sovereign’s Correspondence with the Emperor’, gebonden in rood leer.

Op een dag was ik alleen met de Keizer, terwijl hij in zijn bad zat en hij vroeg me of ik wist hoeveel water zijn lichaam verplaatste; ik moest mijn onwetendheid toegeven. ‘Geef me wat papier en een pen, ik zal het je uitleggen.’ Hij berekende het en ik vergat de uitkomst. ‘De studenten van de Polytechnische school waren altijd blij als je de vragen konden oplossen, die ik hen stelde als ik er was.’ De Keizer zei dat hij altijd belangstelling had in de Polytechnische school. Deze was opgericht door Monge, die hij mocht; Laplace, Langrange en Prony waren zijn vrienden, waren zijn leermeesters. Wiskundige wetenschap, waarvan hij hield, werd daar onderwezen. ‘De oorzaak van het gerucht dat ik niet van school hield is dat de jonge studenten, meestal 15 of 16 jaar, hen wilde haver zaaiden te midden van de corruptie van de hoofdstad, zodat ik ze in barakken plaatste, wat ze niet leuk vonden.’

De Keizer had de gewoonte om anderhalf uur in zijn bad te blijven, soms twee uur. Hij stapte er altijd uit met warme lakens, ging een uur naar bed, scheerde zich, kleepte zich aan en om rond 16.00 of 17.00u. stapte hij in zijn rijtuig en ging op bezoek bij gravin Bertrand, die soms met hem meeding. Hij ging naar een bepaalde plek aan de kust en de terugkeer per boot lag voor hem klaar, bemand door mariniers, met Gentilini, een zeeman van het eiland, als stuurman. Die boot had gewoonlijk sinaasappels als eten en kaarsen voor de nacht aan boord.

Als de Keizer, eenmaal aangekleed, uit zijn kamers tevoorschijn kwam, gaf de eerste bediende hem zijn hoed. Hij nam hem in zijn ene hand en in de andere had hij een zakdoek, besprenkeld met eau de cologne, waarmee hij zijn lippen, voorhoofd en slapen bevochtigde. Daarna kreeg hij een snuifdoos en een snoepdoosje met drop. De Keizer verliet zijn kamers nooit zonder deze objecten in de verschillende zakken van zijn uniform te doen. Als hij gedurende de dag een Staatsraad bezocht, moest de kamerheer van dienst deze voorwerpen bij zich hebben om ze hem aan te reiken als hij er een vergeten was, of het in studeerkamer of in de salon was.

- 90 De Keizer hield van luxe en weelde, maar tegelijkertijd wilde hij zuinigheid zien in zijn huishouding. Hij placht te zeggen over iemand, die zijn vertrouwen had beschaamd: ‘Ik ben bereid om 100.000 francs weg te geven, maar ik zal niet toestaan dat er één cent van met gestolen wordt.’

Op een dag vroeg hij me naar de kosten van de zijden kousen, die hij droeg. Ik antwoordde: ‘Voor Zijne Majesteit kosten ze 18 francs.’

‘En waarom meer voor mij dan voor een ander? Dat wil ik niet. Moet ik beroofd worden?’

‘Nee, Sire, ik denk dat de kwaliteit, gekoppeld aan het feit dat het voor Uwe Majesteit is, de prijs verhoogt.’

‘Dat is wat ik niet wil, tenzij je het verschil uit je eigen zak betaalt,’ zei, hij in mijn oor knijpend.

Dit herinnert me er aan dat tijdens een jachtpartij in Bagatelle, waar de Keizer met alle gasten lunchte, hij aan zijn zuster, de koningin van Napels, die op haar liefelijke hoofd een charmante roze hoed, die leek op een helm met veren, droeg, hoeveel dit haar had gekost. Ze antwoordde: ‘Driehonderd francs.’

‘U bent beroofd, mevrouw met zo’n hoog bedrag, ik zou hiermee tien van de keizerlijke

dragoons beter dan u, hiermee hebben kunnen uitrusten.'

Op Elba was de Keizer 44 jaar oud. In zijn jeugd was hij aardig slank geweest, zijn gelaatskleur bleek, zijn gezicht lang, zijn ogen diep verzonden: zo was het fijne hoofd dat we kennen toen hij Consul was, omgeven door een pracht kader. De plompheid, die hij sinds die tijd had gekregen, veroorzaakte zijn mooie keizerlijke hoofd, het volle gezicht, de wittere huidskleur en dat gelaat vol van expressie en goedheid, dat uit de oudheid leek te komen.

Ik herhaal dat de kapper van prinses Pauline, die op een dag was gekomen om zijn haar te knippen, klaar was met zijn werk, drie stappen achteruit deed en als een artist voor zijn meesterwerk, knielend in het Italiaans zei: 'Zijne Majesteit heeft een bewonderenswaardig Romeins hoofd.' Dit was waar, maar de Keizer moest hard lachen om de uitspraak en gewoontes van Rodamonte, dat was de naam van de kapper.

Niets in de portretten, die ik van de Keizer heb gezien, kwam overeen met het fijne hoofd, dat ik voor mij had, behalve het portret van David; en die ets had nog iets zwaars over zich, dat de Keizer niet had.

- 91 Chaudet's buste moet in mijn ogen dienst doen als model. De Keizer was van gemiddelde grootte, een brede borst en een goed figuur; zijn handen waren prachtig en zijn voeten goed gevormd. De kleur van zijn lichaam was roze-achtige in tegenstelling met zijn gezicht, dat een mediterrane kleur had. Zijn hoofd was groot, bedekt met zacht walnoten haar, dun over het voorhoofd, maar genoeg om een typische krul te vormen; hij schoor zich om geen baard te krijgen.

Sommige mensen geloven nog steeds dat de Keizer veel tabak gebruikte en dat hij, net als Frederik de Grote, het in zijn vestzak propte in plaats van in een snuifdoos. Het is voldoende om zo'n bewering te weerleggen, dat zijn vestzakken nep waren. De tabak, die hij gebruikte, was ruw en zijn zakdoeken werden er zelden door bevuild; soms gebeurde het dat zijn snuifdoos toevallig in zijn zak open ging en zo'n zeldzaam ongelukje werd voorgesteld als een gewoonte.

Elke ochtend om 07.00u. kwam dhr. Foureau de Beauregard, Zijne Majesteits dokter, als hij opstond. De Keizer praatte over zijn gezondheid, die gewoonlijk erg goed was, babbelde met hem over medicijnen en ondervroeg hem over wat hij de vorige avond had gedaan. Zijne Majesteit achtte hem hoog en gaf om hem.

Tijdens zijn verblijf op Elba gaf de Keizer twee maal over, net als hij deed toen we op Sint-Helena aankwamen, wat ons later verontrustte. Waar dit de eerste symptomen van de ziekte, die hem van ons wegnam? Ik weet het niet. Dokter Foureau werd onmiddellijk opgeroepen en Zijne Majesteit sprak uitgebreid over de oorzaak van zo'n overgeven en de middelen om dit te voorkomen. Hij zei tegen hem: 'Dokter, mijn vader stierf aan een probleem met zijn pylorus (maagingang, rkv). U moet alles doen om mijn zoon hiervoor te behoeden.' Door dit overgeven werd hij niet moe; hij spoelde zijn mond en ging terug naar de salon met geen enkel spoor op zijn gezicht. Het is erg jammer, dat dr. Foureau niet voor de Keizer kon zorgen en hem volgen op onze afschuwelijke rots; misschien had hij Zijne Majesteit voor ons kunnen redden. Toen hij lid was van de kamer van afgevaardigden tijdens de Honderd Dagen, gaf de Keizer hem in overweging het mandaat, dat zijn kiezers hem hadden gegeven te vervullen of de belangen van de koning van Rome daar te dienen.

- 92 De Keizer had streperige littekens op zijn dijen. Hij had de gewoonte er aan te krabben en was niet verschrikt als ze een beetje bloedden; hij beschouwde dit als goed voor zijn gezondheid en een zinvolle wijze van aderlaten. Op een dag krabde de Keizer hen zo, dat het bloed er uit stroomde; hij wees dokter Foureau, die er bij was, op dit bloedverlies en

vertelde hem de oorzaak van zijn jeuk, evenals op de snee van een bajonetwond boven de knie. Hij zei tegen hem: ‘Het was in Toulon, waar ik de beroemde batterij van les-hommes-sans-peur commandeerde. Een kanonnier viel naast me neer; ik greep zijn uitwisstok opdat mijn kanonvuur niet zou vertragen en kreeg schurft van deze man. Ik werd slecht behandeld, het virus drong naar binnen en ik verloor veel gewicht tijdens mijn Italiaanse campagne. Zelfs mijn borst was besmet. Ik moest nodig naar een dokter. Ik zag Corvisart en zijn manieren bevielen me; hij zei tegen me: ‘Het is niets, het is een ingegroeide humor, die er weer uit moet.’ Hij bracht twee pleisters op mijn borst aan, die iets druk gaven. Mijn hoest verdween. Daardoor werd je leermeester Corvisart rijk. Vanaf dat moment kwam ik weer op gewicht. De kleine littekens gingen van tijd tot tijd open en dienden als aderlatingen; ik voel altijd van te voren of deze aanvallen zullen komen.’ Hoewel hij geen hoge pet op had van medicijnen, hield de Keizer ervan om hierover te discussiëren met zijn dokter. Op een dag kwam dokter Foureau met verschillende anatomische afbeeldingen, die hij aan Zijne Majesteit uitlegde. De Keizer luisterde nauwkeurig naar hem en vertelde hem dat hij ook die tak van wetenschap had willen bestuderen, maar er mee was gestopt, omdat hij het afstotende en de geur van kadavers niet kon verdragen. Verder over zichzelf pratend, zei hij tegen hem: ‘Voor mij om te beginnen met iets dat in tegenstelling staat met mijn normale gewoontes, is er een heldere rem in me; een langdurige rust, een dag jagen of verscheidene uren paardrijden doen me goed. Waarom ik weinig gebruik maak van uw diensten, is dat ik mijn grenzen ken en als ik overdrijf, zal mijn maag onmiddellijk in opstand komen.’

- 93 De Keizer had dezelfde aanvallen op Sint-Helena, maar ze verdwenen in de laatste jaren van zijn leven; de jeuk had geen effect, hij krabde, maar er stroomde niets meer. Zijn zweten, vroeger aardig overvloedig, verdween.

HOOFDSTUK 4 (blz. 94-126)

De bouwprojecten van de Keizer in Porto-Ferrajo – De kluis te Marciana – Aanschaf van San Martino – Dood van keizerin Joséphine – Aankomst van Madame Mère – van Madame Walewska, haar zuster, broer en zoon – Van de Prinses – Het hof op Elba – Tonijn vissen

- 94 Alles op Elba moest worden gemaakt. De eerste aandacht van de Keizer ging uit naar zijn huisvesting in de stad en op het platteland en te zorgen voor appartementen voor Mme Mère en prinses Pauline, die zich bij hem zouden voegen om nooit weer weg te gaan; hun aanhankelijkheid voor Zijne Majesteit is hiervoor bewijs. Er waren veel vreemdeling op het eiland (136); het was aan de inwoners om voor hen een praktische huisvesting te vinden. Er kwamen daar een aantal onderscheidende Engelsen en zij hadden de eer aan de Keizer voorgesteld te worden, ze waren verbaasd over de helderheid van zijn conversatie.

Vanaf het moment dat de Garde was gearriveerd, werden de grenadiers en jagers, die geen dienst hadden, ingezet om ovens af te breken, die eens dienst hadden gedaan als kanonskogel verhitters, evenals een grote hoeveelheid kleine hutten, die rondom stonden. Het waren explosieven opslagplekken: het waren bomvrije gebouwen. Er werd een vaste prijs afgesproken met de soldaten; ze hadden een erg harde tijd en vroegen de Keizer om een bonus, ze konden alleen maar water drinken.

136. Dit feit is overvloedig bevestigd door alle bronnen van tijdgenoten, zoals die van Campbell en Pons de l'Hérault. Een massa bezoekers landden inderdaad elke dag op Elba. Ze kwamen overal uit Europa: Italië, Duitsland, Noorwegen. Franse moeders namen hun kinderen mee om ze de ‘held van de helden’ te laten

zien. Opgewonden oude vrouwen, die niet langer de verbanning van de 'Gloire de France' konden verdragen, gingen van huis om de Keizer te begroeten. Maar de meest frequente bezoekers waren de Britten: sommigen kwamen als eenvoudige toerist; anderen, belangrijke politici of aristocraten, zochten de eer van toelating tot het Mulini paleis. Zee-officieren van Britse oorlogsschepen in de Middellandse Zee verlieten hun schip om naar Elba te gaan, in zulke aantallen, dat de squadron-commandant deze heen en weer trips moest verbieden, omdat ze tegen de regels ingingen.

- 95 De bonus werd toegewezen. In heel korte tijd werden de hutten vervangen door een mooi terras en een tuin. Zo afgesloten domineerde het paleis naar alle kanten (137). Allerlei soorten werklui, onderscheiden vreemdelingen, een groot aantal Engelsen en Franse handelaren, die door Italië reisden, arriveerden op het eiland en de huren schoten omhoog. Er werd overal een grote activiteit genoteerd. Het paleis was alleen bereikbaar via een aantal steile trappen. Zijne Majesteit liet een mooie straat aanleggen, die vanuit de stad omhoog draaide. Daardoor konden de mensen het paleis per rijtuig bereiken. Wegen werden aangelegd, een van Porto-Ferrajo naar Marciana was al een heel eind klaar; die naar Porto Longone was al klaar. Een andere, die naar San Martino leidde, was bijna af (138).

137. Het Mulini paleis. Inderdaad gaf de Keizer het bevel een groep hutten af te breken met een aantal windmolens, die samen stonden op het boven plateau van de heuvelkant van Porto-Ferrajo en om de omgeving van de twee gebouwen van de artillerie en de ingenieurs schoon te maken, voordat deze door middel van een centraal gebouw werden verbonden. Hij was de echte architect van zijn domein, ontwierp alle plannen. Met alle puin weg was het paleis, waar hij eind mei in was getrokken, pas klaar in september. De tuin, die hij had laten aanleggen in Italiaanse stijl, keek uit over de zee.

138. Alle wegen van het eiland begonnen in Porto-Ferrajo. Die naar het westen ging naar Marina en Monte Giove; die naar het zuiden en oosten ging naar Porto Longone, Rio Marina en de ijzermijnen. Behalve deze twee wegen, die het eiland geheel doorkruisten, was de enige overgebleven belangrijke weg, bruikbaar voor rijtuigen, die naar Campo leidde, het grootste dorp in het zuiden van het eiland, beroemd vanwege zijn graniet groeves, die de kolommen maakte voor de kerken en paleizen van Pisa. Naast al deze wegen, die Napoleon in slechte conditie beoordeelde, waren er alleen maar muilezelpaden, vaak slecht aangegeven. Aan deze tekortkoming werkte Napoleon. Hij probeerde het eiland haar eerste wegennet te geven en voerde zijn plan uit, hij benoemde Leopold Lombardi tot inspecteur van wegen en bruggen.

- 96 De Keizer had daar van een man, genaamd Manganaro en een paar anderen een heel groot stuk land gekocht, begroeid met een wijngaard. Hij liet hierop een charmant landhuis bouwen (139). Toen het gebouwd werd, werd San Martino het doel van zijn uitjes, of te paard met een aide de camp, of per rijtuig, begeleid door een piket Poolse lanciers. Dertig van deze prachtige mannen, gecommandeerd door majoor Balinski (140), kwamen met hun paarden uit Parma om zich bij hun kameraden van de garde te voegen. Deze activiteiten werden onderbroken door het droevige nieuws van de dood van keizerin Josephine op 29 mei 1814 (141). De Keizer leek diep bedroefd; hij sloot zichzelf op in zijn studeerkamer en zag slechts de groot-maarschalk enkele momenten per dag. Toen hij over die prinses sprak, zei de Keizer dat ze de elegantie had van een Creoolse, dat ze oneindige gratie en charme combineerde met levendigheid en gelijkmatigheid van temperament, dat nooit faalde. Alles wat ze droeg, was elegant en werd mode, en haar verschijning 's nachts was even elegant als overdag. Hij erkende wel de voorkeur van de prinses voor hoge uitgaven, er aan toevoegend, dat hij verschillende malen haar schulden moest vereffenen, hij sprak over haar de waarheid door te zeggen, dat bij de schulden, die ze aanging, er een aantal waren, die haar vrienden opleverden, want zij meende dat kleine dingen geven op het juiste moment met haar gewoonlijke gratie, goed was. Of hij op Elba of op Sint-Helena was, de Keizer sprak altijd over haar met dezelfde stroom van emoties.

139. Het Mulini paleis was nog niet helemaal af, toen Napoleon een ander huis wilde in een rustiger landstreek. Hij liet een huis bouwen in San Martino.

Je komt er via de Marina straatweg. Vier km van Porto-Ferraio vertakt zich een weg naar een vallei, gedomineerd door een hoge berg met wijngaarden aan haar voet en eiken meer naar boven. De weg gaat vervolgens omhoog en halfweg is er een prachtig panorama. Napoleon kocht dit van een officier van het 35^e ligne regiment, genaamd Manganaro. Hij gaf Foresi de opdracht om te onderhandelen. Het San Martino landgoed werd in werkelijkheid gekocht voor rekening van prinses Pauline met de opbrengsten van wat diamanten, die ze verkocht.

Het was een bescheiden huis: vier witgeverfde muren, met vijf ramen aan de voorkant, een beneden verdieping met een smalle deur en een eerste verdieping, waarvan de achterkant, door de helling van het terrein, op het niveau van de tuin lag. Die tuin was begroeid met een variëteit aan bomen, eiken, moerbeibomen, acacia's en de mediterrane iepen, geplant door Napoleon zelf.

140. In 1807 had Napoleon een afdeling geformeerd van Poolse lichte cavalerie in het Groothertogdom Warschau. In 1809 werden zij de Poolse lansiers en in eind 1811 bestond zij uit drie regimenten. Hiervan had een groep de Keizer gevolgd naar Elba. Ze werden gecommandeerd door baron Jermanowski, een majoor, ondersteund door twee kapiteins, Schultz en Balinski. De namen van deze drie officieren verschijnen onder aan de proclamatie van garde aan het leger ten tijde van de landing van Napoleon in de Golf van Juan.

141. Keizerin Josephine stierf te Malmaison om 12.00u. op 29 mei 1814 aan een longontsteking, haar laatste woord was de naam van Napoleon. Ze stierf in haar slaapkamer, gewikkeld in een rood met goud geborduurde kamerjas, nog steeds te zien op de eerste verdieping van het kasteel, dat nu een museum is. Ook het bed, waarin de keizerin haar laatste adem uitblies, is hier nog.

In het manuscript van zijn 'Mémoires' voegde Marchand in de marge de volgende aantekening toe: 'De Keizer vernam met ergernis over de gunst, gevraagd door keizer Alexander of Louis VXIII voor deze prinses en de koningin van Hortense; hij had liever gezien dat ze deel hadden genomen aan het verdriet.'

Marchand blijkt verlegen, bijna met spijt, deze voetnoot te hebben toegevoegd, gedaan door zijn wens naar nauwkeurigheid, omdat hij de eerste keizerin zowel als koningin Hortense aanbidt. Men kan inderdaad Napoleons ergernis begrijpen, als de geruchten, die tot hem kwamen, de waarheid waren geweest. Maar Napoleon, die later beter geïnformeerd was, wist niets van de omstandigheden, die Josephine in contact met tsaar Alexander hadden gebracht. Deze laatste had spontaan naar Josephine geschreven om door haar in Malmaison ontvangen te worden. 'Ik werd overheerst', zo schreef hij haar, 'door een verlangen u te zien, mevrouw: sinds ik in Frankrijk ben, hoor ik uw gezegende naam overal. In de simpele hutten als ook in de kastelen heb ik details verzameld betreffende uw engelachtige vriendelijkheid en ik heb er plezier in Uwe Majesteit de goede wensen over te brengen die ik ter harer ere heb verzameld.'

Is dit document niet het meest beslissende antwoord aan al de laster, die is opgeworpen tegen de herinnering aan Josephine? Sommige historici hebben de mooie brief vergeten, geschreven door de voormalige keizerin aan Napoleon, die was veroordeeld tot verbanning naar het eiland Elba: 'Zou ik vernemen, tegen alle verwachtingen in, dat ik de enige ben, die haar plichten wil vervullen, dan zal niets me tegenhouden en ik zal gaan naar de enige plek, waar geluk voor mij kan bestaan, , waar ik in staat zal zijn je te troosten als je geïsoleerd en ongelukkig bent daar. Zeg slechts één woord en ik vertrek.' Hoe kunnen we niet benadrukken het verschil tussen deze houding en die van Marie-Louise, die Napoleon spoedig vergat in de armen van een Neipperg of een Bombelles?

Het is daarom fout geweest Josephine haar relaties met hen, die hadden bijgedragen aan de verwoesting van het Empire, te verwijten. Zij vroeg om niets; het was de tsaar, die haar de hand toestak in een tijd, waarin zij met allerlei moeilijkheden geconfronteerd werd en toen de toekomst van haar kinderen en kleinkinderen haar begrijpelijke angst bracht.

Caulincourts onschatbare getuigenis in zijn Memoires zegt de zaken eerlijk. Hij was het, die nooit ophield te attenderen op de zakelijke affaires van Josephine en koningin Hortense. 'De keizer van Rusland', zei hij, 'was in al deze omstandigheden een hoogst bruikbare verdediger en ondersteuner. Zijn tussenkomst hielp me al de moeilijkheden te overwinnen.'

97 Hij placht te zeggen: 'Josephine steeg boven iedereen uit door de gratie van haar manieren als ze iets weggaf. Ze hield van kunst en beschermde die en ze streed met Denon over een paar schilderijen om haar galerie te decoreren. Mijn instructies aan Denon maakten alles weer in orde.'

- 98 De eerste keer dat de Keizer haar ontmoette, was hij meer gecharmeerd door haar gelaat en gratie dan door haar schoonheid, ze was aantrekkelijk. Na die eerste indruk volgde spoedig het huwelijk, dat verre van afzwakkend, elke dag sterker werd en na de scheiding veranderde naar aanhankelijkheid vol bewondering. Een bezoek, aan haar gebracht door tsaar Alexander en de koning van Pruisen was de oorzaak van haar dood; ze was al een paar dagen ziek en stond toch op en kleedde zich wat aan om de twee vorsten te ontvangen. Een heftige koorts, gevolgd door keelontsteking leidde haar naar het graf.
- Met haar vriendelijke bereikbaarheid, excellent hart en echte gevoelens, vond ze andermans ongeluk verdrietig en huilde met hen, die haar hun problemen kwamen vertellen, die, zoals de Keizer zei, haar vaak de prooi maakten van manipulators, die er goed in waren zo'n gevoeligheid uit te buiten. De Keizer wilde deze tendens naar verkwisting stoppen. Hij had gedreigd een bepaald persoon in de gevangenis te stoppen, die hij ervan verdacht de keizerin aan te moedigen om op deze wijze door te gaan; het was mej. Despeaux (142), een jurken- of hoedenmaakster. Toen hij haar op een dag opmerkte, beval hij dat ze van het paleis verbannen moest worden en door vier gendarmes naar Vincennes gebracht moest worden. Dit bevel, gegeven aan de hertog van Rovigo (Savary) werd met geweld uitgevoerd en de vrouw liep al aan het eind van de avenue de Saint-Cloud, erg bezorgd over wat de oorzaak van zo'n behandeling zou kunnen zijn, toen maarschalk Duroc, die gehoord had dat de grap van de Keizer te serieus was genomen, beval dat mej. Despeaux toegestaan werd weer in haar rijtuig te stappen. Ze arriveerde ziek geworden, in Parijs, door de grap van de Keizer.

142. Josephine kocht van alles snel zonder naar de prijs te vragen en sommige handelaren trokken hier hun voordeel uit. We weten via Mme de Rémusat dat 'de Keizer liever had dat geen enkele handelaar in staat was bij de keizerin te komen, maar hij moest toegeven op dit punt.'

Mej. Despeaux was al beroemd tijdens het Directoire. Een dagblad, de *Semaines critiques*, noemde haar de 'Michelangelo van de mode'. Zij had haar meisjesnaam voor haar zaken behouden, toen ze trouwde met een ambtenaar van het ministerie van Oorlog.

Als iemand de hoogst verdachte 'Mémoires et souvenirs d'une femme de qualité' gelooft, was zij een vurig royaliste, die gratis werkte voor alle grote families, die door de Revolutie geruïneerd waren en naar men zegt een tussenpersoon om een privé ontmoeting tussen Josephine te verkrijgen en een vriend van de Bourbons, die kwam pleiten voor de zaak van de hertog van Enghien. De 'Mémoires' van mej. Avrillon, eerste kamermeid van de keizerin, zijn betrouwbaarder. Hierin kan een gedetailleerd verslag van de anekdote, hier verhaalt door Marchand, gevonden worden.

- 99 In het paleis werd dit verhaal vaak herhaald, de dames rond de keizerin noemden deze actie iets te barbaars.

Herinneringen aan de keizerin waren verbonden met de prachtigste momenten van de politieke carrière van de Keizer, de Italiaanse campagnes, de onderhandelingen te Montebello, Campo Formio, het Consulaat, de eerste jaren van het Keizerrijk. Met Josephine rees zijn ster, zij had tijdens haar tweede huwelijk een buitengewone schittering. Ze was toen de Avondster.

De beurs van Marie-Louise bedroeg 50.000 francs per maand; 20.000 francs waren voor de armen, haar reserve bedrag was 20.000 francs. Met minder geld dan Josephine had, deed zij meer, omdat ze het beter organiseerde: ze had vele doelen, maar ze wist niet te geven op de maner van Josephine. (143)

Het eiland Elba, waar de Keizer nu woonde, was een plek voor kalme en filosofische gedachten; hoe stabiel zou dit blijven? Was er niet al iets vaags in zijn hoop, iets onzekers in zijn toekomst? Hij durfde dat niet te bevestigen en probeerde er niet aan te denken; het werk dat hij ondernomen had, bracht hem tot iets solides terug, waar hij zich aan vast klampte en dat hem elke dag toch ontsnapte.

Na een paar dagen van verdriet vulden opnieuw de arbeiders, de metselaars en timmerlui zijn tijd op. Hij was al vroeg onder hen te vinden, soms had hij zijden kousen aan en schoenen met gespen, luisterend en lachend over hun commentaren.

143. Gezien het verschil in tolerantie tussen de twee keizerinnen geeft Mme de Résumat de volgende verklaring in haar 'Mémoires': De reden was dat mevr. Bonaparte teveel meer geld moest uitdelen aan de arme leden van haar familie, die er regelmatig om vroegen en doordat ze relaties had in Frankrijk, wat de aartshertogin (Marie-Louise, rkv) niet had, zij meer uit moest geven. Mme Bonaparte gaf meer, maar omdat ze nooit presentjes vanuit haar eigen bezittingen gaf, maar ze altijd kocht, vergrootte dit haar schuld enorm.'

100 Om prinses Pauline (144) te kunnen ontvangen had de Keizer een erg mooi appartement laten bouwen op de eerste verdieping en een heel groot gebouw (145) vlakbij het paleis laten inrichten als balzaal en een klein theater; de beste Italiaanse schilders kwamen het decoreren, evenals het theater in de stad. De Keizer had het paleis voor een tijdje verlaten; hij ging wonen in de kluis van de Madonna de Marciana (146).

Marciana Marina ligt aan de voet van de grootste berg van het eiland, berg Campana. Dit dorp wordt bewoond door vissers; een lange en steile heuvel leidt naar Marciana. Het stadje is klein, een klim net zo lang leidt naar de kluis van de Madonna.

144. Prinses Pauline arriveerde op 1 november op Elba om haar in haar broers verbanning te delen.

145. Dit was het Mulini paleis, dat met veel energie werd veranderd. Het centrale gebouw bestond vroeger uit een benedenverdieping met zeven kamers inclusief de slaapkamer van de Keizer, bibliotheek, studeerkamer en de salon voor de aides de camp. Hierboven liet Napoleon een grote salon bouwen met hoge ramen, die gebruikt kon worden als zowel danszaal als receptiezaal. Aan de rechterkant van het centrale gebouw stond het gebouw van de vroegere ingenieurs met keuken en voorraadkamer op de benedenverdieping; op de tweede verdieping acht kamers of appartementen. Aan de linkerkant lag het voormalige artillerie gebouw met op de benedenverdieping een verplaatsbaar deel, dat deze kamer in twee delen verdeelde, de eetkamer en het theater; er waren nog vijf kamers aan toe gevoegd. Op de tweede verdieping van dit gebouw waren de appartementen, bedoeld voor Marie-Louise en de koning van Rome. Pauline trok hierin met haar gevolg. Ten laatste het grote gebouw, genoemd door Marchand is dat, dat met rechte hoeken het voormalige artillerie gebouw verbindt via een galerie, waar een groentekas, bureaus en de badkamer van de Keizer gevestigd werden. Het was verbonden met het voormalige theater, dat Napoleon meubileerde als een theater voor Pauline, terwijl er gewacht werd op de bouw van een gemeentelijk theater. Heden ten dage is het casa dei Mulini wit met groene luiken. De buitenkant is iets veranderd.

146. De westelijke weg leidt naar een hoge berg, die de horizon blokkeert, met twee ernaast gelegen pieken van de Monte Capanne en de Monte Giove. Dit is wat Marchand de Monte Campana noemt. De weg gaat eerst naar Marciana, dat, zoals bij zoveel mediterrane steden, bestaat uit twee dorpen: Marciana Maria (Marciana-aan-Zee) en Marciana Alta (Boven-Marciana). Het is boven Marciana Alta, aan het eind van een tamelijk steile klim, waar de Madonna kapel gevonden kan worden is in het midden van een kastanjebosje. Tegenover de portiek vier fonteinen, die samen komen in een klein stenen bassin. De voorkant van de kapel is versierd met fresco's. Enkele meters verderop staat een klein huis, waarin vroeger de kluizenaar woonde en dat Napoleons aandacht trok, toen hij voor het eerst deze geïsoleerde plek begin augustus bezocht. Het werd bewoond door de heiligdombewaarder Romiti. De Keizer besloot onmiddellijk dit te kopen en het te veranderen in een zomerresidentie.

Hij ging terug naar Marciana Alta op 20 augustus en woonde in het kleine huis bij de kapel gedurende de rest van de maand. Het was hier, waar hij Mme Walewska onder bracht.

101 *NB. De pag. 101 bevat zwart-wit afbeeldingen. Deze staan NIET in de originele Franse tekst.*

102 Daar onder een kastanjeboom stond een goed gebouwde kapel, van binnen mooi gedecoreerd; daarnaast was een klein gebouwtje, bestaande uit vier met elkaar verbonden kamers, die geschikt gemaakt waren om de Keizer te huisvesten door de muren te verven

en de tegelvloer te wassen. Twee kluizenaars hadden zich daar terug getrokken, ver verwijderd van de wereld en haar fouten, levende van de aalmoezen, die ze elke dag in de stad en de omliggende dorpen verzamelden. Zij leefden in de kelder van het huis, die uitgegraven was in een rots, terwijl het huis zelf gemaakt was in een kleine steeg. Ze waren behulpzaam en devoot, hielpen hun burens, en stelden een goed voorbeeld door hun deugden. Zij dienden in de kapel, die op een bepaalde tijd in het jaar vanuit de buurgemeenten pelgrims of inwoners trokken, die nooit vergaten een offer in het offerblok te doen.

De man, wiens naam zich door het universum had verspreid en wiens vriendelijkheid en deugden van een andere aard waren, was gekomen om hun bescheiden verblijfplaats te bezetten. Het rad van fortuin en politieke vriendschappen, de passies van de mens, en de publieke opinie waren voor hem voorwerpen van meditatie, even juist en vol als die de twee goede kluizenaars hadden aangenomen. Naast de kapel, tegenover de hoofdingang, was een gebouw neergezet, half rond van vorm, met een Dorische stijl, haar hoofdfront hield een regelmatig interval van pilaren overeind. Hieruit sproot een overvloedige bron van helder en puur water afkomstig uit de bergen tevoorschijn, die draaiend verdween in het kastanje bosje en haar koelheid behield. Lelies uit de vallei, heliotropen en viooltjes vulden de schaduw en de dampen van het woud met hun aroma. Het was een verrukkelijke plek. De stilte van de nachten en het zachte maanlicht leidden tot melancholische dromen, waarvan de Keizer de charme apprecieerde. Niet ver van de fontein, verder omhoog gaand naar de top van Mount Campana, kwam je een totaal kale rots (147) tegen en het uitzicht van daar af overheerste over de Toscaanse archipel, de Zee van Corsica, Pianosa (148) en Monte Cristo (149).

147. Deze rots werd de Affacciatoio genoemd. Napoleon zat daar uren, zijn ogen geklonken aan het eiland, waarop hij was geboren.

148. Het eiland Pianosa in de Tyrreense Zee, nu behorend bij Italië, provincie Livorno (Toscane), is 15 km verwijderd van Elba en wordt tegenwoordig bewoond door een paar honderd vissers. Het was het beroemde Roman Pianasia, waarheen Agrippa was verbannen, later vermoord op bevel van Tiberius.

Toen Napoleon op Elba regeerde, was dit eiland onbewoond. Het werd bezocht door de inwoners van Rio, Porto Longone en Campo, die er heen gingen om hooi te verzamelen. In 1803 had Frankrijk het tijdens het Consulaat veranderd in een fort. In 1805 liet Elisa, de zuster van de Keizer en prinses van Piombino, er een klein fort bouwen met vier kanonnen met een garnizoen van 150 man, wiens opdracht was de piraten terug te werpen. Maar in 1809 hadden de Britten dit fort vernield en het garnizoen gevangen genomen. De paar kolonisten waren gevlucht en slecht wat wilde geiten waren gebleven.

In mei 1814 besloot de Keizer tot de militaire bezetting en kolonialisatie van het eiland. Hij ging er verschillende keren naar toe, bepaalde de plek van het fort en bepaalde het meest geavanceerde gewas, namelijk tarwe.

Maar terwijl hij faalde in het organiseren van de landbouw daar, maakte hij wel van het eiland een zo'n sterke strategische plek, dat kolonel Campbell zich zorgen maakte en zich realiseerde dat er geen enkele opmerking was gemaakt over Pianosa in het Verdrag van Fontainebleau. De Keizer schonk geen enkele aandacht aan zijn bezwaren. Toen hij naar Frankrijk terug keerde, diende het wapentuig, dat hij naar het eiland had overgebracht, om zijn vloot te bewapenen.

149. Monte Cristo is een klein eiland in de Toscaanse archipel in de Tyrreense Zee met een oppervlakte van tien vierkante meter. Er zijn ruïnes van een Benedictijns klooster, vernield in de 16^e eeuw door de Barbarijnen. (het is een belangrijk eiland in het boek van De Graaf van Monte Cristo van A. Dumas, rkv).

103 Deze twee eilanden liggen ten zuiden van Elba. Vanaf dat punt kon de Keizer zich voorstellen het dak van zijn ouderlijk huis te Ajaccio te zien en veel verder dat mooie Frankrijk, wier bestemming hij had verlaten. De Keizer hield van deze eenzame rots, hij ging er naar toe en op een dag had hij behoefte daar wat te drinken. Kapitein Mellini (150), die bij hem was, geeft een vriendelijke schets van deze gebeurtenis; hij liet al snel zijn

potlood liggen en greep hamer en beitels en graveerde in de rots uur, datum en jaar, waarop de prins (= Napoleon, rkv) hier had geslapen. We danken aan deze genie-officier een paar schetsen van hem over Elba, waaronder het vertrek van de kleine vloot vanuit de kleine haven van Porto-Ferrajo naar de kust van Frankrijk.

150. Mellini was een Elbanees, geboren te Porto-Ferrajo in 1766. Nadat hij bij de troepen van de koning van Sardinië had gediend, ging hij naar Bastia op Corsica, in 1788. Hij werd een kanonnen officier bij de nationale garde en in 1793 luitenant bij het 16^e lichte infanterie, later bij de genie. Hij was een goede kunstenaar en gaf spoedig zijn tekeningen aan zijn weldoeners.

Hij werd genie-kapitein in het jaar II, diende weer op Corsica en toen in het leger van Italië. In het jaar V keerde hij terug naar Porto-Ferrajo, waar admiraal Brueys hem wat belangrijk kaarttekenwerk liet doen: de Toscaanse kust, havens, ankerplaatsen, diepte en ondiepte metingen, de eilanden Gorgone, Elba en Giglio; Porto-Ferrajo, de havens van Elba, de forten en Longone. Terwijl hij met dit werk bezig was, werd hij gevangen genomen door de Britten, die hem internerden op Elba, terwijl ze hem al zijn bezittingen en instrumenten afnamen. Hij nam ontslag in het jaar IX, werd op invaliden pensioen gezet en werd later bewaker van de piramide opgericht te Marengo in het jaar XIII. In 1814 voegde hij zich bij de Keizer op het eiland en werd commandant van de daar aanwezige genie-ingenieurs.

104 De Keizer bracht zijn tijd door met uitstapjes in de omliggende dorpen; overal verlichtte hij ongeluk. Ik was vaak de minister van welzijn voor de armen, de pastoors van Marciana en Poggio deden de verdeling. De Keizer was net enkele weken in de hermitage, toen hij op 2 augustus hoorde van Madame's aankomst te Porto-Ferrajo. Hij ging meteen van tafel en om snel bij zijn geliefden te zijn, ging hij naar Marciana Marina en stapte in zijn boot. Ik ging met hem mee, terwijl de bedienden aan land bleven. De zee was ruw, maar hij arriveerde te Porto-Ferrajo net toen Madame aan land ging; hij kustte haar verschillende malen, droogde toen zijn tranen, die uit zijn moeders ogen liepen. Zoveel zaken waren er gebeurd sinds hun scheiding!

De Keizer nam Madame mee naar haar logeerkamer. Een ruim huis naast het paleis was voor haar in gereedheid gebracht (151). Madame was goed gezond en liet haar grote schoonheid nog steeds zien. Ze was toen zestig; ze had haar figuur behouden en leek tien jaar jonger dan ze was. Een vrouw van een groot karakter, ze had met moed en waardigheid het verdriet gedragen van het verlies van haar echtgenoot, die ze aanbad, diens portret nam ze mee naar waar ze ging. Vanaf dat moment wijde ze zich geheel aan haar kinderen. De Keizer placht te zeggen: 'Madame is vol van edelheid en trots, ze is alle verering waard. De zorg, die ze had over onze opvoeding, is een zeldzaam voorbeeld van een familie, waar zoveel knappe en capabele kinderen worden aangetroffen.'

Madame deelde de angsten van haar echtgenoot, terwijl ze zwanger was van de Keizer. Ze bracht dertien kinderen ter wereld, ze was weduwe op 30-jarige leeftijd, ze bleef achter met vijf jongens en drie meisjes: Joseph, de oudste, werd koning van Napels en Spanje; Louis, koning van Holland; Jérôme, koning van Westfalen; Pauline, prinses Borghèse; Carolone, koningin van Napels; Elisa, groot-hertogin van Toscane; en prins Lucien, wiens oppositie hem bij de Keizer weghield en die tijdens de Honderd Dagen bij hem terug kwam.

151. Het huis, dat voor Madame was gekozen, lag aan een straat, die opsteeg van de Grand Place naar het Etoile fort en het Mulini paleis. Het was het huis van de kamerheer Vantini; met haar grote kamers werd het beschouwd als een van de mooiste residenties in Porto-Ferrajo. De huur was 200 francs per maand.

105 De Keizer vertelde ons vaak hoe zijn moeder, zwanger van hem, naar de mis wilde gaan op 15 augustus, Assumption Dag (= Maria ten Hemelopneming, rkv). Ze was haastig thuis gekomen, kon haar slaapkamer niet meer bereiken en baarde hem op een kleedje, met afbeeldingen van grote mannen er op. Ik had de gelegenheid om in het huis van Madame in Porto-Ferraja een schilderij ten voeten uit te zien van de vader van de Keizer,

Charles Bonaparte. Hij was een erg knappe man. De Keizer sprak over hem als over een superieure man. Hij stierf aan maagkanker te Montpellier.

Madame had een kamerheer, dhr. Colonna, twee gezelschapsdames (152) en haar huishoudelijke staf meegebracht. Onder haar bedienden was een tamelijk oude vrouw, die gebogen liep en die voor de opvoeding van alle kinderen van Madame had gezorgd. Haar naam was Saveria. Madame vertrouwde haar en zij regeerde over de huishouding. Zij was vatbaar voor veel gierigheid, die toen overgedragen werd naar Madame. De laatste was redelijk goed geordend, maar niet zo spaarzaam als de mensen plachten te zeggen.

Mme Saveria kwam op een dag binnen en vroeg om bij de Keizer te komen, die toen in zijn slaapkamer was. Ik berichtte hem hierover en hij zei plotseling: 'Laat Saveria binnen komen.' De Keizer zei toen in het Italiaans lachend tegen haar: 'Wel, Saveria, ben je nog steeds zo gierig als ik altijd dacht dat je was? Ze antwoordde in dezelfde taal: 'Sire, het is geen gierigheid, het is voorzichtigheid.' Ze was erg blij met de vriendelijke ontvangst, die ze van de Keizer kreeg en met de belofte voor een baan voor een van haar kleinkinderen, die net op Elba was aangekomen. De eerwaarde Vader Bonavita werd de kapelaan van Madame Mère.

De Keizer kwam opgewekt thuis, nadat hij enkele uren bij zijn moeder had doorgebracht; hij ging naar bed, maar werd ziek gedurende die nacht. In Marciana had hij een van de mammelukken van zijn garde gevraagd een pilaf (153) in Turkse stijl voor hem te maken, de knoflook, die in een deel van het voedsel zat, wekte zijn eetlust op, maar gedurende de nacht had hij last van zijn maag; enkele koppen thee hielpen. De volgende dag lachte hij over dit diner, bereid door de mammeluk, hij bekende, dat hij nog nooit iets met zo'n grote trek had gegeten.

152. De twee dames waren Mme Blachier en gravin de Blou de Chadenac.

153. De Keizer had de pilaf, Turks en gemaakt van sterk gekruide gekookte rijst, van een van de drie mammelukken, die hij had meegenomen naar de kuis van Marciana.

106 Op 15 augustus werd de verjaardag van de Keizer op het eiland gevierd; de burgers, de militairen en de kerkvorsten kwamen hun respect betuigen aan Zijne Majesteit. Er werd voor deze gelegenheid een enorm diner gegeven, dat bijgewoond werd door: Madame; gravin Bertrand en haar echtgenoot en generaal Drouot; generaal Cambronne; kolonel Malet (154), groot-vicaris Arrighi en dhr. Senno, burgemeester van de stad, de president van de rechtbank; dhr. Pons de l'Hérault. Na het diner vroeg de Keizer me naar een doosje, dat enkele juwelen bevatte, die hij uit Genua had laten komen. Elke gast deelde in zijn vrijgevigheid; generaal Drouot ontving een speld van een adelaar. De garde was niet te overtreffen in de stad en wilde ook een feestje geven. Toen het avond werd, gaven de artilleristen een prachtig vuurwerk, dat ze zelf hadden voorbereid. 's Avonds was er een openbaar bal. Nadat hij het begin had bijgewoond, ging de Keizer naar huis, verwisselde zijn uniform voor burgerlijke kleding, zette een ronde hoed op en ging weg met graaf Bertrand om in de menigte op te gaan. Hij kreeg uitgebreid bewijs van de liefde, die de goede Elbanezen voor hem voelden: uitbundigheid en heel veel vriendelijkheid bleven de hele avond aanwezig. Dezelfde dag had de Keizer een maaltijd bijgewoond met zijn garde, die niet blijer waren dan wanneer hij in hun midden was. Meteen toen hij aankwam hoorde men kreten als Vive l'Empereur, komend recht uit het hart en een afvaardiging van niet-diensthebbende officieren kwamen hem een glas wijn aanbieden, waarop hij toostte op hun gezondheid; het was voor al die oud-strijders een moment van enthousiasme dat leek op een delirium. De Keizer ging pas om middernacht naar huis, blij met deze dag.

154. Anselme Malet. Soldaat, trommelaar in de Consulaire Garde, toen kapitein bij de lichte infanterie, majoor in de 'Oude Garde' jagers, chef-staf van de garde op Elba, hij werd gedood te Waterloo. Hij had gevochten in alle campagnes vanaf 1793 tot 1815. Hij werd gewond te Saint-Jean d'Arcre, te Lodi en te Essling. Hij was officier van het Légion d'honneur en een typische grognard. Hij was een majoor, geen kolonel en zijn assistent bij de staf was kapitein Laborde. Hij wordt herinnerd vanwege zijn gevecht met enkele Oostenrijkse officieren te Lyon, die de driekleurige cocarde hadden beledigd en die hij wilde uitdagen.

107 Sinds Napoleons aankomst was Porto-Ferrajo niet meer te herkennen en haar vreedzame inwoners waren erg dankbaar voor al het werk, dat overal werd gedaan. Straten, die vroeger onbegaanbaar waren, werd nu geopend voor verkeer van rijtuigen; nu was het paleis bereikbaar en nu kon men ook naar Ponticel. Een theater, omgedoopt tot de Fortunati, werd afgebouwd; haar versieringen werden afgerond. Alles dat daar voor nodig was, was de aankomst van de Italiaanse kunstenaars, die voor een geringe betaling, binnen kwamen. Er waren zelfs geruchten dat Mme Grassini (155) en Crescentini (156) samen met de beroemde componist Paër (157) waren gevraagd voor de opening.

155. Giuseppina Grassini (1773-1859) was beroemd vanwege een groot succes in de Scala van Milaan in 'Romeo en Julia', toen het Franse leger in mei 1796 Milaan binnen trok.

Op Sint-Helena zou Napoleon zeggen: 'Hoewel ze al haar charme tentoonstelde, was ik niet onder de indruk van die mooie Italiaanse vrouw.' En op 23 mei 1796 was hij in staat naar Josephine te schrijven: 'Vijf- of zeshonderd prachtige en elegante vrouwen trachten me te behagen, maar niet één was er met jou te vergelijken.... Ik zag en dacht alleen maar aan jou...' Het bleek tenslotte dat de mooie Grassini Bonapartes hart niet kon winnen, verwijderd van de afwezige Creoolse en ze ging verder met haar briljante zangcarrière zonder de victorieuze generaal te verleiden. Maar vier jaar later, toen Bonaparte op de terugweg was vanuit Egypte, ging hij over de Sint-Bernardpas en kwam op 2 juni Milaan weer binnen. Er werden concerten gegeven ter ere van de Eerste Consul. Grassini ontplooipte haar schitterende talenten en in de ochtend van 5 juni zag Berthier, die de slaapkamer van de Eerste Consul binnen trad, de mooie zangeres daar. Ze regelde het dat voor en na Marengo ze alle aandacht van deze held kreeg; hij bezweek niet alleen voor haar charmes, maar bracht haar ook mee naar Parijs.

Er moet worden opgemerkt, dat het niet in 1805 in Milaan was ten tijde van de kroning, zoals Marchand beweert, maar eerder tijdens de tweede Italiaanse campagne dat Grassini Napoleons aandacht had getrokken. Marchand maakt hier in goed vertrouwen een fout.

Maar de episode met Grassini had slecht een kort leven. Zij troostte zich met de violist Rode. Napoleon had zo weinig om haar gegeven dat hij geen wrok tegen haar hield over haar ontrouw; hij liet voor haar in 1808 het theater van de keizerin huren, ze kreeg een salaris van 35.000 francs. Ze bezocht alle sociale gebeurtenissen aan het eind van het Empire. In 1811 zong ze in de privé vertrekken van de Tuilerieën. De salons van de maarschalken wedijverden om haar. Echter, toen Napoleon van de troon viel, dacht ze alleen aan haar eigen noden, ondanks alles wat ten gunste voor haar was gedaan.

In 1814 zong zij te Londen en zowel voor als na de Honderd Dagen werd zij veel gezien met Wellington, werd zijn zangeres en geliefde. Zij verdeelde haar tijd tussen Milaan en Parijs, ze leefde tot 1850. Onder de Dôme des Invalides, ten tijde van de terugkeer van de Keizer (als lijk!, rkv) kan zij haar nicht Judith Grisi het muzikale deel van die grote ceremonie hebben horen zingen. Cf. André Gavoty, 'La Grassini, (Paris, 1950)

156. Girolam Crescentini, beroemd Italiaans (castraat) zanger (1769-1846). Hij bereikte grote successen in de Italiaanse steden en ook in Wenen met Zingarelli's 'Romeo en Julia'. Napoleon was getroffen door zijn talent en tekende, toen hij in Schönbrunn was, een bevel om hem naar Parijs te brengen, waar hij hem eerste zanger aan het hof in zijn privé kapel maakte met een salaris van 30.000 francs. In 1809, nadat de Keizer hem had horen zingen, gaf deze hem een overdreven cadeau, de versierselen van de Orde van het IJzeren Kruis, dat hij net had opgericht in Italië en dat gelijkwaardig moest zijn aan het Franse Légion d'honneur.

157. Ferdinando Paër, beroemd Italiaans componist (1771-1839). Hij schreef een opera, 'Circe' in 1791 in Venetië. Tussen 1789 en 1799 schreef hij niet minder dan 25 opera's voor alle Italiaanse theaters. Toen hij beroemd was, werd hij naar Dresden geroepen als kapelmeester voor de keurvorst van Saksen. Toen tijdens de 1806-campagne Dresden bezet werd door Franse troepen, had Paër net zijn 'Achille' geschreven. Napoleon zag dit en vond het zo goed, dat hij deze musicus wilde, wiens reputatie een van de beste van zijn tijd was, in zijn dienst nemen. Op zijn bevel werd een contract toegekend aan Paër, gedateerd te Warschau

op januari 1807 en getekend door Talleyrand. Het contract benoemde hem tot levenslang componist aan het hof van Napoleon, met de opdracht de muziek in de theaters en bij de concerten te leiden. Napoleon nam hem en zijn vrouw daarom mee naar Parijs, een getalenteerde zangeres en ook de tenor Brizzi; hij vormde samen met hen en Crescentini, Mme Grassini en andere virtuozen, de privé zanggroep van de Keizer.

Druk door de shows en de concerten schreef Paër gedurende verscheidene jaren niets meer. In 1811 scheen zijn genialiteit weer te ontwaken en hij schreef de partituur voor 'Agnesse'. Kort daarna in 1812 koos Napoleon hem om Spontini op te volgen als directeur van het Italiaanse theater.

Onder Louis-Phillipe had Paër de leiding over de musici van de koninklijke kapel, een post, die hij tot zijn dood behield.

108 De Keizer was altijd erg vriendelijk tegen de kunstenaars, die hij beschermde. De zo juist genoemden waren het onderwerp van zijn vrijgevigheid geweest. De eerste artiest kon niet vergeten, dat tijdens zijn kroning te Milaan, zij zijn aandacht had getrokken. Op dat tijdstip had de Keizer haar opgeroepen en vanaf het eerste moment van kennismaking herinnerde ze hem eraan dat ze haar debuut had gemaakt ten tijde van zijn eerste overwinningen in Italië: 'Ik was toen,' zei ze, 'op het hoogtepunt van mijn schoonheid, ik trok ieders belangstelling; ik zette alle harten in vlam. Jij alleen bleef doof en nu trek alleen jij mijn belangstelling. Toen ik was waard was, toen geheel Italië aan mijn voeten lag, had ik dat ingewisseld voor een blik van jou, tevergeefs; en nu maak ik me niet meer bezorgd over je of je eindelijk naar me kijkt.' De Keizer haalde deze episode in zijn leven graag aan en de vrouw, die zo sprak, charmeerde hem het meest als persoon.

109 Als aanvulling op de giften had Crescentini het IJzeren Kruis ontvangen. Dit was een buitenlandse onderscheiding en dat was de man ook. De mensen keurden zo'n daad diep af, maar alle glamour viel er af door een opmerking, die aansloeg, toen ze werd geuit door een aantrekkelijke vrouw als Mme Grassini. Mensen spraken verontwaardigd tegen haar, in een salon, waar ze was, over de toegekende onderscheiding, toen ze majestueus opstond en zei: 'En zijn verwonding, meneer, betekent dat niets?' Er ontstond zo'n rumoer, dat ze verrast werd door haar succes. En toen hield dat op.

Dhr. Paër, muziekmeester van keizerin Marie-Louise, kreeg ook de vriendelijkheid van de Keizer over zich uitgestort. Deze drie mensen voelen zich schuldig tegenover hem en tijdens de Honderd Dagen zeiden ze me, dat als de Keizer op Elba was gebleven, dat ze dan zeker daar naar toe waren gegaan om hem te amuseren (158). Talma en Mej. Gorges (159) stelden dat ook zo.

158. Het is moeilijk hier het gevoel en vertrouwen van Marchand op dit punt te delen. Paër, Grassini en Crescentini verzekerden Marchand tijdens de Honderd Dagen ongetwijfeld dat zij naar Elba zouden zijn gekomen. Crescentini misschien, maar Paër stond op het punt om door Louis XVIII benoemd te worden tot zijn kamercomponist, voordat hij de zangmeester van de hertogin van Berry zou worden. Wat Grassini betreft, ze zong 'en deed meer dan dat' voor Wellington.

159. Het is niet nodig om te blijven bij deze twee bekende namen, die af en toe door Marchand worden genoemd. De grote dramaspeler Talma (1763-1826) werd overladen met gunsten door Napoleon, die hem in Erfurt liet spelen voor 'een publiek van koningen'. Mej. Georges (1787-1867), die schitterde in haar rollen als koningen, was een groot actrice bij de Comédie-Française en werd ook het onderwerp van Napoleons meest tedere belangstelling. Talma bleef de Keizer trouw tot zijn laatste adem. Talma zelf herinnert zich een gebeurtenis, die het waard is om te vermelden: 'Toen de Keizer terug keerde van Elba, had hij de goedheid met mij te spreken over een brief, die ik hem geschreven had te Fontainebleau, ten tijde van zijn abdicatie, toen iedereen bezig was hem te verlaten, zowel de mensen als het lot.' 'Het verbaast me niets, mijn arme Talma' en de Keizer voegde er aan toe: 'Ik breng het antwoord in mijn persoon en we zullen elkaar terug zien.'

Tijdens zijn terminale ziekte vonden de doktoren, die hem verzorgden, een kleine gouden medaillon op zijn borst met erin het portret van de Keizer. Daaronder stonden de drie onderstaande woorden gegrift: 'Tiber semper fidelis' (Ik ben altijd trouw, rkv). Geen beter bewijs kan gegeven worden van zijn vertrouwen in Napoleon.

Voor wat Mej, Georges betreft, zij werd altijd aan de kant geduwd door Napoleon na 1813 en ze kwam nooit meer in het met zon gevulde appartement in de Tuilerieën, ze was de enige van zijn minnaressen, die zijn herinnering trouw bleef in zowel goed als in slechte tijden.

110 Die herfst kwamen er een paar garnizoensofficieren aan, generaal Lebel (160), net gearriveerd met zijn charmante dochter, die door Napoleon geëerd werd en een paar lokale dames, voerden een voorstelling op van de Kalief van Bagdad (161). Dit werd goed gedaan en was heel succesvol, opgevoerd in een klein theater, opgebouwd in de grote hal, die de Keizer had laten bouwen naast het paleis om tijdens de winter bals te kunnen geven. De Keizer drukte zijn tevredenheid uit en zijn verlangen om het nog eens te horen.

De muzikanten, ingehuurd vanuit Genua door kapitein Loubers (162), waren middelmatig; de Keizer had ze gehoord in Longone toen ze aankwamen en was niet blij met hen. Een excellente artiest uit Milaan, Gavodiano, die spontaan was gekomen om zijn talenten aan de Keizer aan te bieden, werd benoemd tot dirigent en toen de basis goed was, veranderde hij ze in een excellente band dat het Elbaanse bataljon naar Parijs begeleidde. Gavodiano werd toen benoemd tot hoofd van het muziekkorps van de garde en hij werkte ook in de kapel; het was een beloning voor zijn onpartijdigheid en zijn liefde voor de Keizer.

De missie van kapitein Loubers om naar Genua te gaan hield ook in het laten zien van de brik en de kleuren van Elba. Het werd bemand door 50 grenadiers in een prachtig uniform, dat grote indruk maakte op de bevolking, toen ze aan land gingen.

160. Antoine Lebel, geboren in 1765, begon als gendarme in 1784 en was de rest van zijn leven een cavalierist. Hij werd adjudant-majoor in 1813. Hij schijnt op Elba gekomen te zijn uit vrije wil met zijn vrouw en zijn charmante dochter, waar er over gesproken werd hem commandant te Longone te maken. Zijn dochter werd door Napoleon geplaatst bij prinses Pauline, evenals gravin Molo, maar haar vader bleef niet in de gunst van de Keizer. Hij was kolonel gedurende de Waterloo campagne en ging over naar de koning op 18 juni 1815.

Details over Lebel worden gegeven in Pons de l'Hérault's 'Souvenirs et anecdotes de l'île d'Elbe', op.cit. Maar we moeten daarin een dubbele fout opmerken, waarschijnlijk te danken aan het feit dat Lebel spoedig onjuiste titels aannam. Hij was geen adjudant-generaal, zoals Pons beweert, maar adjudant-majoor. Hij was ook geen generaal, zoals Marchand beweert. Hij werd pas generaal nadat hij zich bij de koning voegde in juli 1815.

161. De Kalief van Bagdad, een opera van één acte (door Adrien Boieldieu), voor het eerst opgevoerd in het Favart Theater op 16 september 1800.

162. Kapitein Jules Loubers (1785, gestorven na 1848), commandant van de 4e Keizerlijke compagnie op Elba. Van goede komaf, maar een snob, die beweerde van adel te zijn, hij was niet populair. Hij was aangetrokken door de Keizer om de officiële danspartner te zijn van prinses Pauline en dat was een goede keuze. Hij ging met pensioen als luitenant-kolonel in 1830 en leefde nog in Gascogne in 1840.

111 Allen wilden hen zien en hen onderdak geven. Glorie stond geschreven op hun getaande gezichten en ze waren het onderwerp van ieders bewondering. Zij weerstonden de uitgebreide uitnodigingen, spraken met enthousiasme over de Keizer en keerden terug aan boord van hen schip na zich zeer verstandig gedragen te hebben.

Cipriani, een van Napoleons bedienden, ging er ook heen. Hij was in het geheim gestuurd om meerdere handelaren, die hij kende, te bedanken, Zij hadden de Keizer hun diensten en geld aangeboden, die hij misschien nodig had. Er werd wat meubilair gekocht om het doel van deze opdracht beter te verbergen.

Toen de brik terug kwam, ging de Keizer aan boord en babbelde met zijn oude soldaten, die blij waren hem weer eens te zien en verheugd waren met het verlof te Genua. Hij informeerde of ze goed behandeld waren geweest tijdens de oversteek. Een van hen, een wijnliefhebber met de bijnaam La Comète, antwoordde: 'Sire, dat was me een feestje!'

‘Heb je klachten? Je had geen gebrek aan wijn als ik je kleur zo zie.’

‘Dat is slechts de zon, Sire; maar het fijnste dat ik heb is dit (hij wees op de vinger naar de adelaarsspeld op zijn muts); het heeft de achterkant nog nooit gezien.’

De Keizer verliet het schip en toen hij die avond naar huis ging, lachten hij nog steeds over het snedige antwoord van zijn oude grognard, die een paar maanden later zou sterven te Waterloo, en die de woorden van zijn leider herhaalde: ‘De Garde mag dan sterven, maar ze zal zich nooit overgeven!’

In juli arriveerde gravin Bertrand in Porto-Ferrajo met haar kinderen, vergezeld van de broer van de generaal. De dame was zwanger en een jongen werd in augustus geboren. Die stierf in oktober door een betreurenswaardige fout van de apotheker. De Keizer begreep zo’n rechtmatig verdriet en bezocht haar dikwijls met worden van vriendschap en steun om haar pijn te verlichten. Hij was het samen met keizerin Josephine, die gezorgd hadden voor het huwelijk van deze dame met generaal Bertrand, voor wie de Keizer veel achting en gevoel had. Hij gaf hen elk een bruidsschat, met de generositeit, die de Keizer eigen was; 200.000 francs voor de gravin, 50.000 francs in diamanten, 30.000 francs voor haar trouwkleiding, 200.000 francs aan graaf Bertrand en de villa La Jonchère.

112 Deze details kreeg ik van de gravin zelf, die graag vertelde over de vriendelijkheid van de Keizer naar haar toe (163).

Gravin Bertrand had meegenomen het Verdrag van Fontainebleau (164), dat verbrand was met andere papieren, toen de Keizer naar Elba vertrok.

Deze dame was prettig in de omgang, had een elegant figuur en charmante voeten; hoewel ze niet mooi was, was haar verschijning aangenaam. Haar totale persoonlijkheid was doordrenkt met een waardigheid, die haar kinderen van haar overnamen.

De komst van Madame Mère had de Keizer terug gebracht naar Porto-Ferrajo. Nadat hij hier enige weken had doorgebracht, keerde hij op 20 augustus terug naar La Madonna en Madame ging wonen in een huisje in Marciana (165).

163. De villa Jonchère werd aan het koppel Bertrand gegeven en was gelegen pal naast het landgoed Malmaison. Het lag aan de weg, die begon en eindigde bij dit landgoed en leidde naar het gehucht La Jonchère en La Celle-Saint-Cloud. Het was van een pretentioze bouw wat betekende dat het hoofdgebouw met een vleugel aan elke kant, omgeven was door een grote centraal terras, het leek op een klein kasteel. De binnensiering door Percier en Fontaine is in enkele kamers blijven bestaan, vooral in de eetzaal. Het gebouw behoort nu aan dhr. Maurice Bérard. Bourguignon was zo gelukkig dit gebouw en haar binnendecoratie te redden tijdens de Duitse bezetting in WO II.

164. Bij zijn vertrek uit Fontainebleau had groot-maarschalk Bertrand op 19 april naar Caulincourt geschreven om hem te vragen voor zijn vrouw te zorgen: ‘Zo snel mogelijk als ik op Elba ben aangekomen, zal ik naar mijn vrouw schrijven om naar mij toe te komen; zorg alstublieft voor een paspoort voor haar, twee dienstmeiden en haar kinderen. Zorg ook aub. voor een apart paspoort voor mijn broer Louis, die ze zal brengen en meteen zal teruggaan...’

Caulincourt verkreeg de gevraagde paspoorten en maakte van de gelegenheid gebruik om de Keizer een brief te sturen, gedateerd 28 mei 1814, waarin kopieën van verschillende ondertekende verdragen zaten en een andere brief, gedateerd 2 juni, die Englands acte van bevestiging van het verdrag van 11 april bevatte. Dit waren de brieven en de diplomatieke documenten, die gravin Bertrand meebracht naar Elba.

165. Madame Mère volgde de Keizer, toen hij op 20 augustus terug keerde naar de kluis te La Madonna en ze vestigde zich te Marciana Alta met haar kamerheer, superintendent, twee gezelschapsdames, haar twee meiden, haar kok en vier bedienden. Ze bewoonde een huis, dat er nu nog staat en een herdenkings plaquette op de voorgevel heeft. Vanuit La Madonna schreef Napoleon op 23 augustus aan de groot-maarschalk te Porto-Ferrajo: ‘Ik heb mijn drie ijzeren bedden meegenomen. Ik wil dat er een gestuurd wordt naar Marciana voor Madame Mère. Ze zal het comfortabel hebben in haar kleine huis.... Ze moet een kamer voor zichzelf hebben en drie of vier voor haar staf. Het noodzakelijke minimale meubilair is al in het huis aanwezig. Ik zal een dressoir laten toevoegen. Ik meen dat er voldoende keukengerei is, voldoende lampen en kaarsen. Stuur drie gordijnen voor haar kamer; de rails hangen er al. Stuur ons een haardvuur

stel, want ze hebben volgens mij gelijk als ze zeggen dat dat nodig is om 's nachts een vuur te laten branden.' De Keizer had gepland om niet meer dan vijf dagen te verblijven te La Madonna. Hij verbleef daar bijna twee weken en ging pas weg op 4 of 5 september, na het bezoek van Mme Walewska.

- 113 De Keizer dineerde elke dag in haar huis en ontving daar een paar mensen uit de stad daar en keerde 's avonds in de kluis terug. Zijne Majesteit was daar enkele dagen, toen Mme Walewski (166), die op weg was naar Napels, toestemming vroeg om te stoppen en hem onderweg te ontmoeten. Nadat ze hiervoor permissie had gekregen, kwam ze met haar zoon, zuster en broer (167). Ze bleef 24 uur in de kluis en ging niet naar Marciana, waar Madame Mère verbleef. Op het eiland dachten de mensen dat het de keizerin was samen met de koning van Rome en men werd enthousiast. De Keizer was naar haar tegemoet gegaan met Poali, de gendarme kapitein en Bernotti, een van zijn aides de camp, gevolgd door twee mammelukken. Bernotti steeg van zijn paard af toen ze de beide dames ontmoetten, nam het kind op en droeg hem naar de kluis, daarmee eiste hij de eer op de veronderstelde koning van Rome te dragen. Hij was zeker twee jaar ouder geworden, maar de schoonheid van zijn voorkomen en zijn krullend blond haar over zijn schouders maakte dat hij zeer veel leek op het portret van Isabey van de koning van Rome.

166. De lezer zal bekend zijn met de naam Mme Walewska.

'Het kind van Wagram,' zoals hij werd genoemd, was de zoon van de Keizer en Marie Walewska. Hij werd gedurende het Tweede Empire een belangrijk persoon als ambassadeur en minister van Buitenlandse Zaken onder de naam van Graaf Walewska (1810-1868).

167. Mme Waleska's zuster was Emilie Laczinska en haar broer kolonel Teodor Laszinski.

- 114 Het gerucht had zich verspreid door Porto-Ferrajo en Dr. Foueau, die de Keizer niet had meegenomen, bezocht generaal Drouot om hem te vragen of het geen goed idee was te komen en zijn diensten aan te bieden aan de keizerin; de volgende ochtend bij het krieken van de dag was hij bij de kluis. De Keizer had de drie kleine kamers, die hij bezette, overgedragen aan de twee dames; er waren bedden neergezet en hij had een tent voor de nacht neer laten zetten voor zichzelf een stukje verder op onder een kastanjeboom. Saint-Denis en ik sliepen tegen de buitenmuren van de tent. Daar trof Dr. Foureau mij aan. Verrast hem te zien, vroeg ik wat hem hier heen bracht; hij feliciteerde mij onmiddellijk met het plezier dat ik moest voelen mijn moeder te zien. Ik begreep zijn vergissing en zonder tijd te hebben om dit te veranderen, ging ik naar binnen om de Keizer te zien, die mij geroepen had. Ik vertelde dit aan de Keizer, die er hard om moest lachen. Toen de Keizer was aangekleed, kwam hij zijn tent uit, waar hij een behoorlijk slechte nacht had gehad; een hevige regen met veel wind hadden hem verhinderd te slapen, maar de zonneschijn beloofde een fijne dag en deze had reeds de omgeving gedroogd. Hij trof het kind van Mme Walewska spelend aan, riep hem, ging op een stoel zitten, die hij me gevraagd had te brengen en zette hem op zijn knieën, vroeg toen om de dokter, die wandelde in de nabijheid. Toen deze er was, vroeg hij: 'Wel, Foureau, hoe vind je hem?' 'Maar Sire, ik vind dat de koning een stuk is gegroeid!' Het kind was twee jaar ouder dan de jonge Napoleon, maar had hetzelfde soort gezicht. De Keizer lachte hartelijk over de vergissing van de dokter, plaagde hem eventjes en bedankte hem voor de snelheid waarmee hij was gekomen om zijn diensten aan te bieden.

De Keizer had geen huishoudelijke staf bij zich om zijn gasten te bedienen; de lunch kwam geheel bereid vanuit Marciana, evenals het diner. Als er al gebrek aan luxe aan tafel was, dan was er heel veel vrolijkheid. De Keizer wilde dat het kind, dat niet met hem had geluncht, wel hier zou dineren. Mme Walewska zei dat hij veel te onhandelbaar was, maar Zijne Majesteit was niet verbaasd door kinderlijke ondeugendheid. Hij verklaarde zelf erg koppig en onhandelbaar te zijn geweest en zei: 'Ik sloeg Joseph en dwong hem

toen mijn huiswerk te maken. Ik werd gestraft en kreeg droog brood te eten, ik ging weg en verwisselde het voor het kastanje brood van de herders of ging naar mijn kindermeisje toe om me wat inktvis te laten geven, waar ik dol op was!’

115 ‘Sire,’ zei Mme Walewska, ik geloof dat als deze Uwe Majesteit waren aangeboden, u er niet meer zoveel van zou houden.’

‘Helemaal niet, ik zou ze met plezier eten.’

De dag werd doorgebracht met wandelen door de omgeving tot dinertijd, want de dames zouden deze avond nog weer weg zeilen. De Keizer zette de zoon van Mme Walewska naast zich; deze gedroeg zich prima in het begin, maar dat duurde niet lang en toen zijn moeder hem toesprak, zei de Keizer: ‘Ben je ben voor de zweep? Ik raad dat je wel aan: ik heb hem slechts één keer gevoeld, maar ik heb me dat altijd herinnerd.’ Hij vertelde hoe dat gebeurde: ‘Mijn grootmoeder was tamelijk oud en krom en leek mij en Pauline op een oude sprookjesgrootmoeder. Ze liep met een stok en uit liefde voor ons nam ze altijd wat lekkers mee; dit voorkwam niet dat we achter haar aanliepen en haar nadeden. Helaas zag ze dat en klaagde bij Madame door te zeggen dat ze ons opvoedde zonder enig respect voor haar grootouders. Hoewel ze veel van ons hield, verdroeg ze geen onzin en ik zag dat ik de klos was. Pauline kreeg er eerst van langs, omdat rokken eerder los te knopen zijn dan breken. Die avond probeerde ze me te pakken, maar tevergeefs; ik dacht dat ik er langs kwam. De volgende ochtend duwde ze me weg toen ik haar wilde kussen, maar ik was alles al vergeten, toen in de loop van de dag Madame tegen me zei: ‘Napoleon, je bent uitgenodigd voor de lunch in het huis van de gouverneur, ga je aankleden!’ Ik ging naar boven, gelukkig met het idee van de lunch met officieren en kleepte me snel aan. Maar Madame leek op een kat, die op de muis wacht; ze kwam plotseling mijn kamer binnen en deed de deur achter zich dicht. Ik realiseerde me de val, waarin ik was getrapt, maar het was te laat. Ik moest het pak slaag ondergaan.’ En omdat het kind met grote belangstelling naar de Keizer had geluisterd, zei deze tegen hem: ‘Wel, wat vind je van dit alles?’

‘Maar ik maak geen grapje over Mama,’ antwoordde hij met een berouwvolle blik op zijn gezicht, wat de Keizer behaagde. Deze kuste hem en zei: ‘Dat is een goed antwoord!’

In de loop van de dag vertelde de gendarme kapitein hem, dat hij net een rapport ontvangen had, dat twee soldaten in het Corsicaanse regiment slagen met het zwaard met elkaar hadden gedaan. De Keizer vroeg: ‘Wat is daarvan de oorzaak? Gaat het om een vrouw (hoer)?’ ‘Ja, Sire.’ ‘Welke man was gewond?’

116 ‘Degene, die schuldig lijkt te zijn, hij heeft de vrouw beledigd, die de ander aan de arm had en wilde haar onmiddellijk voor zichzelf.’ ‘Dat is juist prima, zelfs het zachtmoedigste dier zal iedereen bijten, die probeert zijn voedsel van hem af te nemen.’

Mme Walewska (later gravin d’Ornano) (168) was een verrukkelijke schoonheid, toen de Keizer haar kende in Polen. Ze gaf hem een zoon, was altijd zeer aan hem gehecht en was er altijd voor de Keizer in moeilijke tijden, zowel te Fontainebleau in 1814 (169) als te Malmaison in 1815. In de tijd, waarover ik nu schrijf, toen ze aankwam op Elba, was ze iets zwaarder geworden, zonder haar omvang teveel te laten zien. Een open en kalme uitdrukking op haar gezicht onthulde de zoetheid van haar karakter. Haar zuster, die bij haar was, bleek 18 jaar te zijn, ze was mager met het hoofd van een engel. Twee dagen na hun aankomst gingen deze dames weer aan boord van het schip, dat hun had gebracht en ze zeilden naar Napels. De Keizer vergezelde ze naar de haven van Marciana en was zeer hoffelijk. Hij zei dat mannen in zijn tijd veel vriendelijker waren dan ze tegenwoordig zijn. Het kampeven hem had niet cynisch gemaakt; in alle zaken, die de andere sekse betrof, gebruikte hij poëtische uitdrukkingen of woorden.

168. Na Napoleons vertrek naar Sint-Helena beschouwde Mme Waleska zich vrij en op 7 september 1816 trouwde ze in Brussel met generaal graaf d'Ornano (1784-1863), een verre neef van de Bonaparte familie en voormalig kolonel in de dragonders garde, die maarschalk werd tijdens het Tweede Empire. Mme Walewska sierf op 11 december 1817.

169. Refererend aan Mme Walewska's bezoek aan Fontainebleau toen de Keizer probeerde een einde aan zijn leven te maken. Ze wachtte een gehele nacht in een antichambre op zijn vragen naar haar. Maar Napoleon herinnerde zich haar slechts in de ochtend, toen deze ongelukkige vrouw, vermoeid van het wachten, net weg was gegaan. Hij zei: 'Arme vrouw, ze zal denken dat ze vergeten is!' En op het dieptepunt van zijn ongeluk, vond hij tijd om haar in een briefje gedateerd 16 april, haar te verzekeren: 'Marie..... de gevoelens, die jou bewegen, raken me diep. Ze zijn waardig aan je fijne ziel en de vriendelijkheid in je hart. Als je je zaken hebt geregeld, en zou je wensen weg te gaan en baden te nemen in Lucca of Pisa, zal ik je met groot plezier ontvangen, evenals je zoon, voor wie mijn gevoelens nooit zullen veranderen. Zorg goed voor jezelf, denk met plezier aan mij en twijfel nooit aan mij!'

In augustus 1814 was ze in Florence, toen in Napels en vandaaruit ging ze naar Elba.

117 De september regens verdreven de Keizer van die residentie naar Longone (170) en Madame verliet Marciana om naar Porto-Ferrajo te gaan. In Longone leefde de Keizer in de bovenstad, dat een fort is, gebouwd op een rotspunt; het uitzicht vanuit de appartementen van de Keizer waren adembenemend. Kolonel Jermanowski (171) was gouverneur van de stad en het kasteel. Als zodanig kwam hij de Keizer begroeten en hem naar zijn kwartieren brengen, die ruim en uitgebreid waren, maar totaal geen meubels hadden. Het veldbed, dat met de Keizer was meegegaan, werd opgebouwd; een paar stoelen en een tafel vormden het meubilair van de slaapkamer. Kolonel Jermanowski, was gracieus, galant en dapper, was heel geliefd bij de mensen in de stad, voor wie hij kleine feestjes en diners gaf. Gedurende de paar weken, dat de Keizer in deze residentie doorbracht, zat hij altijd aan tafel bij de gouverneur en een paar officials uit de stad. De avondbijeenkomsten duurden tot 22.00u., om die tijd ging de Keizer naar huis. Twee dagen voor het vertrek vanuit Longone, bracht de secretaris van de prinses, dhr. Marie (172), aan de Keizer een brief over haar aanstaande aankomst. De Keizer stelde zo snel vragen, dat de berichtgever stomverbaasd was, de Keizer excuses vroeg voor zijn verbijstering van zijn verstand, die veroorzaakt werd door de emotie bij hem. Nadat de Keizer hem toegestaan had te kalmeren, luisterde hij naar hem en beval hem op hem te wachten in Porto-Ferrajo, waar hij over een paar dagen zou zijn.

170. Een kleine haven aan de oostkant van het eiland, in de ijzermijnenstreek. Heden tendage wonen er bijna 3000 mensen. Boven de haven op een rotsachtige uitloper rijst de citadel op, gebouwd door de Spanjaarden in de vroege 17^e eeuw. De Italianen hebben er een 'ergastule' dat is een gevangenis van gemaakt.

171. Kolonel Jermanowski, geboren in 1779, begon als vrijwilliger in 1800 in het Poolse leger, dat diende in Frankrijk. Na 1806 diende hij bij de Poolse lichte cavalerie. Hij ging met Napoleon naar Elba, was volkomen gewijd aan hem en kwam met hem terug. Hij commandeerde de Keizerlijke Garde lansiers te Waterloo, waar hij gewond raakte. Hij was commandant in het Légion d'honneur en baron van het Empire.

172. Dit was waarschijnlijk een Fransman, die in Napels woonde en die prinses Borghese (Pauline, rkv) vaak gebruikte om spullen, die van haar waren, over te brengen.

118 Gedurende het verblijf van de Keizer in Marciana ging er een gerucht rond dat generaal Bruslart (173), gouverneur op Corsica voor Louis XVIII, een afgezant naar Algiers had gestuurd om de piraten op te wekken de Keizer te ontvoeren tijdens een van de excursies als hij Porto-Ferrajo verliet en daar over de zee terug keerde. Toen de Keizer op een ochtend vanuit zijn slaapkamer enkele kleine schepen zag in het zicht van de haven van Porto Longone, dacht hij dat het Barbarijse schepen waren en hij vroeg mij om zijn

verrekijker, steunde op mijn schouder en realiseerde zich dat hij zich niet vergiste. Hun aanwezigheid zo dicht bij zijn residentie, op een tijdstip dat zulke geruchten de rondgang deden, leidde hem tot het geven van het bevel dat de brik Inconstant vanuit Porto-Ferrajo moest zeilen, waar deze op dat moment was en het anker moest uitgooien te Longone.

Zodra het gearriveerd was, kwam kapitein Taillade, de kapitein van de brik, zijn orders halen. Een briefje, geadresseerd aan kolonel Jermanowski, zei het volgende: ‘Kolonel, u moet een officier, een sergeant, vier korporaals en 24 man van het jagersbataljon aan boord nemen; let er op hen te nemen, die geen last krijgen van zeeziekte. U zult ook meenemen een sergeant, een korporaal en tien man van het commando bataljon met dezelfde condities als de anderen en persoonlijk zult u toezien op de inscheping.’

Toen de inscheping klaar was, zeilde de brik onmiddellijk uit. De Keizer hield hen lang in zicht, maar de vaartuigen verdwenen toen ze gezien werden en de brik keerde terug naar de haven, die avond.

173. Generaal Louis-Guérin de Bruslart (1752-1829) was een officier van de oude monarchie. Geëmigreerd in 1791, hij werd aide de camp bij de hertog van Bourbon en hij bereidde in 1814 de komst voor van de hertog van Berry op de kust van Normandië. Tijdens de Eerste Restauratie maakte Louis XVIII hem gouverneur van Corsica. Zijn officiële orders droegen hem op ‘van Buonaparte af te komen tegen elke prijs.’

119 Mme Dargis (174) kwam ook naar de residentie vanuit Prangins (175), een plaats zes km van Genève, langs het meer, waar koning Joseph en zijn familie woonden. Ze bracht brieven mee van de koning. Ze vroeg toestemming om op het eiland te blijven en de Keizer wist niet wat hij moest doen, want ze had niet veel invloed. San Martino werd gebouwd en de baan van conciërge was spoedig beschikbaar; ze vroeg mij om voor haar naar die positie te solliciteren en de Keizer stemde er mee in. Deze vrouw kwam uit Nancy en was nogal chaotisch. Ze voelde zich verplicht me een gedicht te sturen om me te danken voor de positie, die ik voor had geregeld. Ik las het voor aan de Keizer, die er over lachte en later, als hij aan haar refereerde, zou hij haar ‘Mijn dwaze’ noemen, hoewel ze dat niet was. Maar ze had een manie voor schrijven en haarzelf uit te drukken in rijm.

De verschillende reizen, die de Keizer maakte, hadden al de tijd in beslag genomen, die nodig was om de veranderingen aan zijn residentie af te ronden: het appartement van de prinses, de balzaal en het theater waren klaar. De Keizer keerde naar Porto-Ferrajo terug. Er was een aardige tuin aangelegd en bedekt met graszoden en overal groeiden bloemen.

Toen hij terug kwam, had hij mooie getuigschriften uitgedeeld aan een paar grenadiers, die hadden gevraagd naar Frankrijk terug te keren. De Keizer was in staat zijn inkomsten en uitgaven te vergroten sinds hij op het eiland was en voelde de behoefte om een paar veranderingen in zijn huishouding aan te brengen. Dit ging over voedselafspraken en enkele salarissen waren te hoog. Sommige gelden werden afgeschaft en vervangen door toeslagen. Ik bleef het mijne behouden. Dit resulteerde in een substantiële besparing in de diensten. Hij was vriendelijk genoeg om me zelf te vertellen, dat hij me nu slechts 2500 francs kon geven van de 5000, die hij me gewoonlijk gaf. Ik zei hem dat dit veel meer was dan ik nodig had, dat 1000 francs meer dan voldoende was voor mijn behoeften.

174. Pons de l’Hérault noemt deze dame ook in zijn ‘Souvenir et anecdotes de l’île d’Elbe’. Hij schrijft de naam als Dargy. Hij beschrijft haar als vergezeld van een jong kind, zeggende dat zij er de tante van was. Hij merkt op, dat ze nauwelijks 25 jaar oud leek, netjes sprak, een plezierig gezicht had en dat zij een landgenoot van generaal Drouot was.

175. Prangins, district Vaud, op de weg langs de oever van het meer, halverwege tussen Genève en Lausanne. Het kasteel was rond 1750 gebouwd door dhr. Guiguer, een bankier in Sankt-Gallen, die het zijn

naam gaf. Zijn kleinzoon, generaal Guiguer de Prangins, verkocht het aan koning Joseph, die verbannen was uit Frankrijk na de Eerste Restauratie. De voormalige koning van Spanje vergrootte deze plek en bouwde de elegante residentie, bekend als La Bergerie tussen het bos en de oever. De villa Prangins, ooit bewoond door prins Napoleon (Jérôme), behoort nog steeds aan het hoofd van de Napoleontische familie.

120 Die avond bij het naar bed gaan zei hij tegen me: ‘Je zult de 5000 francs uit mijn privé beurs krijgen.’ Ik probeerde hier tegen te protesteren, maar hij zei: ‘Zo wil ik dat.’

De laatste meubelstukken werden geplaatst in de appartementen van prinses Pauline, toen het fregat, dat ze bracht, was aangekondigd. De Keizer daalde af naar de haven om haar op te wachten. Hij wandelde daar even, toen hij dacht dat hij een gendarmerie sergeant te herkennen, die daar stond om het volk weg te houden, dat nieuwsgierig was hem te zien. De Keizer ging naar hem toe en vroeg hem of hij een Corsicaan was. ‘Ja, Sire.’ ‘Waar vandaan?’ Bogognano, Sire.’ ‘Hoe is je naam?’ ‘Marcaggi.’ De naam kwam de Keizer bekend voor. Tijdens de Corsicaanse oorlogen, was hij (de Keizer, rkv) in de nabijheid gearresteerd door rovers en in een kamer opgesloten. Een jonge man, Marcaggi genaamd, (176) uit Bocognano bood aan hem te redden en bij hem te blijven totdat hij buiten gevaar was. De Keizer herinnerde zich dat gelukkige moment en herhaalde het zelfs op Sint-Helena in een van zijn ‘codicillen’ (177).

176. De naam Marcaggi was verbonden met een episode van de interne revolutionaire dagen en gevechten tussen de anti-Franse partizanen van Paoli, gesteund door Engeland en de commissarissen van de Conventie, gesteund door de familie Bonaparte; Bastia was de zetel van het departement, Ajaccio was volledig in handen van de Paolisten. Deze episode dateert van laat april tot begin mei 1793, tijdens Napoleons vijfde verblijf op Corsica, waar hij was aangekomen in oktober 1792 en waarvan hij weer vertrok in juni 1793 met zijn gehele familie, ‘uit het thuisland geworpen dat hij zozeer beminde.’

Napoleon, die door Paoli een kwajongen werd genoemd, voelde dat hij hier niet langer veilig was. Hij besloot Ajaccio te verlaten en voegde zich bij de commissarissen in Bastia. Hij ging te voet verder met een van zijn herders. Tussen Vivario en de brug Vecchio, werd hij er zich bewust van, dat als hij verder zou gaan, hij onvermijdelijk gevangen genomen zou worden. Het was beter voor hem in het geheim terug te gaan naar Ajaccio en dan door te gaan naar Bastia via de zee. Hij keerde terug naar Bocognano. Maar boeren van Paoli grepen hem en sloten hem op in een kamer op de benedenverdieping. Gelukkig keek een raam uit op de weg. Die avond, tijdens de duisternis, sprong Napoleon ongezien naar buiten en rende weg, begeleid door twee van zijn partizanen: een was Felix Tusoli, de ander Maraggi, die hij terug vond op Elba als gendarme sergeant.

177. In Napoleons testament, noemt een codicil, gedateerd op 24 april 1821, het volgende item, onder twintig verdelingen:

‘Ik laat na aan Marchand 100.000 francs, waarvan hij 50.000 francs bij de schatbewaarder zal deponeren. Dit moet gebruikt worden voor de ‘gewetenskwesties’ in overeenstemming met mijn instructies. Een van deze gewetenskwesties bevoordeelde Marcaggi.

121 Hij bleef met de sergeant praten, die hem twee van zijn zeer jonge kinderen liet zien. De Keizer gaf hen elk twee napoleons om wat lekkers te kopen. Deze soldaat, al heel lang vergeten op dit eiland, had een goede staat van dienst. De Keizer beloofde hem met het kruis van het Légion d’honneur, beloofde voor zijn kinderen te zorgen zodra zij de middelbare school leeftijd bereikten.

Toen het fregat (178) haar anker had uitgeworpen, ging de Keizer in zijn bootje er naar toe om de prinses te ontmoeten, bracht haar aan wal en reed haar in zijn rijtuig naar Madame. Daarna nam ze bezit van het appartement, dat de Keizer voor haar gereed had laten maken. Ze was er erg dankbaar en gelukkig mee. Dezelfde dag brandde de Keizer zijn vingers hevig, terwijl hij toezicht hield op de installatie van het meubilair in het appartement van de prinses, aan een bordje waar aloë op brandde. Zonder op te letten had de Keizer het weg willen zetten, het stond voor een marmeren buste. Omdat er een inktpot aanwezig was, stopte hij zijn vingers er in, zonder te klagen of ook maar de

geringste pijn te voelen; zijn vingers herstelden zonder dat hij er iets over zei. Ik was erg bedroefd over dit ongeluk, want ik was het, die die brander daar had neergezet en de Keizer verplaatste het alleen maar op verzoek van de groot-maarschalk. Hij overwoog een Canova buste van zichzelf: wat hij de artiest kwalijk nam in dit standbeeld was het atletische figuur, dat hij had gemaakt, alsof hij zijn arm was geweest, dat de veldslagen had gewonnen in plaats van het gebruik van zijn hoofd.

178. Het was de brik Inconstant, die Napoleon naar Pauline had gestuurd om haar naar Porto-Ferrajo te brengen. Ze was ingescheept in Potici op 29 oktober, vergezeld door vier senior officieren, die de Keizer had aangewezen om haar te vergezellen. De Inconstant zeilde de haven van Porto-Ferrajo binnen op 1 november 1814. De prinses werd begroet met salvo's uit de batterijen van het fort.

122 De aankomst van prinses Pauline bracht een nieuwe manier van leven in Porto-Ferrajo met zich mee. Feesten, bals en concerten werden in haar huis gegeven; avondrecepties werden er bij de Keizer en bij Madame gehouden, die allerlei activiteiten van vroeger vervingen. Het kleine hof van de soeverein van Elba kreeg een minder militair uiterlijk. De prinses, wiens charme op haar hoogtepunt was, verspreidde een air van galantie en vrolijkheid naar allen, die haar omringden. De Keizer had er groot gelijk in zijn twee zussen, de koningin van Napels en zelfs meer prinses Pauline, wiens schoonheid meer ingetogen was, aan te wijzen als de twee mooiste vrouwen van zijn hof in Frankrijk. Niets was van een perfecter schoonheid als deze prinses. Men kan zeggen, dat de natuur, die haar zo gevormd had, van Praxiteles die zaken geleend had, die hij bestemd had voor de perfecte figuur van zijn Venus, want haar schoonheid was opmerkelijk. Ze had haar gevolg meegebracht, ze had als gezelschapsdames meegenomen Mme Colombani en Mme Bellini (179), vrouwen van senior officieren en Mme Lebel, dochter van de adjudant-generaal Lebel. Alle drie hadden ze een opmerkelijk voorkomen en distinctie. De prinses dineerde elke dag met de Keizer en generaal Drouot; zij had zichzelf verhuist van haar eigen appartementen naar die van de Keizer. Ze ging er op uit in een draagstoel in plaats van in een rijtuig; ze werd altijd vergezeld door officieren van de garde, die allen strenden om die eer. De zondagse uitnodigingen voor het diner duurden voort. Eens gebeurde het bij een van die diners dat gravin Bertrand, die niet altijd op tijd was, de eetzaal binnen kwam, toen de Keizer al aan tafel zat. Ze had zo een ieder gedwongen op haar te wachten en wilde zich verontschuldigen, maar de Keizer, die haar zwakheid kende, zei tegen haar: 'Madame, het is niet gepast noch beleefd om mensen op u te laten wachten.'

179. Mme Colombani was de knappe echtgenote van een Italiaanse leger majoor, die Napoleon op Elba aantroef en in dienst nam. De Keizer plaatste de jonge vrouw als gezelschapsdame bij Pauline; ze was niet alleen gracieus en plezierig, maar haar gedrag was ook voorbeeldig. Haar zwager Colombani was commissaris, leek gewerkt te hebben bij de Keizer voor verschillende missies op het continent.

De tweede gezelschapsdame, die door Marchand wordt genoemd, was de Spaanse echtgenote van een Poolse majoor. Ze moet erg charmant zijn geweest en danste de fandango prachtig. Het volgende jaar op 29 juni 1815 zou ze de Keizer op Rambouillet bezoeken om hem toestemming te vragen hem te volgen naar Sint-Helena. Ze ging later naar Zuid-Amerika en stichtte in Lima een grote opleidingsschool voor meisjes, waarmee ze haar fortuin maakte.

123 Saint-Denis, die de Keizer bediende, vertelde me kortaf wat er gezegd was; ze was aardig uit het veld geslagen en met de zakdoek, die ze gebruikte, wreef ze de tranen uit haar ogen. Prinses Pauline probeerde zo snel mogelijk de indruk van deze woorden wat te verzachten door haar te vragen om nieuws over haar charmante kinderen. Tijdens dat diner kondigde de Keizer twee keer aan, dat hij zijn leven te danken had aan het feit, dat hij slechts 1,67 m lang was (180).

Een paar sterke Poolse cavalerie mannen, gezonden door de Keizer naar de keizerin in Parma onder commando van majoor Balinski (181), landden in Porto-Ferrajo; de Oostenrijkse regering wilde niet dat ze bij deze prinses bleven. De Keizer ontving hen op het terras van het kasteel en ze werden ingekwartierd in het Etoile fort.

Een paar dagen nadat ze zich gevestigd had, was de prinses zo vriendelijk om mij te laten komen; ze overhandigde mij een brief van mijn moeder (182) en de Keizer was er bij. Die avond, toen hij naar bed ging, vroeg hij me wat ze had geschreven. Ik vertelde hem dat ze nieuws gaf over de keizerin en de koning van Rome, die erg in de smaak viel bij de Oostenrijkse keizer. En een paar dagen geleden, toen hij boos op haar was, zei hij, dat hij haar zou laten zorgen voor Louis XVIII. Ze zei ook, dat de prins op een dag erg druk was met het kijken naar paraderende troepen onder zijn raam, de keizerin naar hem toe ging en hem vroeg of hij dacht dat deze troepen beter waren dan de Franse. Hij antwoordde: 'Nee, als ze Frans waren, zouden ze me groeten.' Ze zei me dat de keizerin naar Aix zou gaan voor de baden, om haar gezondheid te herstellen, die erg was aangedaan door de recente gebeurtenissen en ze vertelde me haar wens dat de keizerin naar Parma zou gaan zodat ik daar zou kunnen komen en haar daar ontmoeten.

180. In het Frans: 5 feet 2 inches, in het Engels 5 feet 7 inches.

181. Balinski is begonnen als kapitein bij de Poolse eskadron cavalerie lansiers. Hij kwam er in 1807 bij, hij bracht het grootste deel van zijn carrière in deze elite eenheid door. Hij raakte gewond te Wagram. Bij de Tweede Restauratie ging hij in dienst bij het Russische leger.

182. De moeder van Marchand was de voedster/verzorgster van het kind de koning van Rome.

124 Tijdens deze reis bleef de koning van Rome onder de hoede van gravin Montesquiou (183) en mijn moeder, die me dag en nacht schreef; ze zorgde er voor dat de naam van de Keizer in de gebeden van de prinses werd genoemd. Veel van deze details maakten de Keizer aan het lachen en behaagden hem. Die avond werden ze in de salon herhaald. Prinses Pauline zei toen dat zij gehoord had, dat in Wenen, waar de prins de Ligne (184) was voorgesteld aan de koning van Rome, hij gevraagd had aan zijn gouvernante of dit een van de maarschalken was, die zijn vader hadden verraden; toen hij een negatief antwoord kreeg, stak hij zijn hand uit.

De Keizer gebruikte de meest waarderende woorden toen hij over gravin Montesquiou sprak. Toen ik me terug trok, zei hij tegen me: 'Bedoelt ze niet Meneval? (185).

183. Door een decreet van 22 oktober 1810 was gravin Montesquiou benoemd tot 'gouvernante van de kinderen van Frankrijk.' Geboren als Le Tellier de Courtanvaux en als directe afstammeling van de belangrijkste minister van Louis XIV, was ze de echtgenote van de graaf de Montesquiou, die op 29 januari 1809 Talleyrand had vervangen als groot-kamerheer van de Keizer. Na de abdicatie te Fontainebleau volgde ze trouw de koning van Rome naar Wenen, daarmee vulde ze haar belofte aan de Keizer in.

De koning van Rome noemde haar 'Mamam Quiou' en was erg gek op haar. Ze verliet nooit zijn zijde vanaf het moment dat hij wakker werd tot hij naar bed ging. Maar toen ingrijpende maatregelen in Wenen werden genomen bij het Congres van Wenen tegen de soeverein van Elba, voelden Mme Montesquiou en haar trouwe volgers het gevaar toenemen. Op 20 maart 1815 informeerde baron de Wesseberg haar over de 'opheffing van haar positie en de noodzaak voor haar om het hof van Marie-Louise te verlaten.' Marchands moeder, aan wie we deze gevoelige details danken, onderging natuurlijk hetzelfde leed.

De herinneringen van Anatole de Montesquiou, dochter van de gravin, zijn zeer interessant om te lezen.

184. Dit is de beroemde prins de Ligne (1775-1814, een van de meest briljante mannen van zijn tijd, bij wie de internationale opvattingen van de 18e eeuw gevonden kunnen worden en die de auteur is van het fameuze 'Mélanges militaires, littéraires, sentimentaires (sic)'. Veldmaarschalk in het Oostenrijkse leger, gerelateerd aan de keizerlijke familie, desondanks verborg hij zijn bewondering voor Napoleon niet. Hij stierf tijdens het Congres van Wenen, waaraan hij deel nam. De aangehaalde anekdote door Marchand vond plaats tijdens het allerlaatste deel van zijn leven.

185. Claude, Baron de Méneval (1778-1850). Diende eerst als secretaris bij Joseph Bonaparte gedurende de onderhandelingen, die vooraf gingen aan de verdragen van Lunéville en Amiens. Joseph bood hem aan als secretaris bij de Eerste Consul, om Bourienne te vervangen. Napoleon waardeerde altijd zijn diensten en zijn toewijding en voegde hem bij Marie-Louise, toen die tot regentes werd benoemd. Méneval volgde de keizerin in 1814 naar Wenen en regelde het zo, dat Napoleon op de hoogte bleef over wat er zich op het Congres afspeelde. Maar evenals Mme de Montesquiou, werd hij op zijn beurt terug gestuurd naar Frankrijk. Hij bracht een dag door in Prangins, dat een soort communicatie centrum was geworden tussen Elba, Oostenrijk, het koninkrijk Napels en Frankrijk. Hij vertelt in zijn Mémoires over zijn bezoek aan koning Joseph. 'Ik had een groot verlangen deze edele familie weer te zien, die mijn jeugdigheid met zoveel vriendelijkheid had verwelkomd. Ik trof koning Joseph aan net zo als hij altijd was geweest, vriendelijk, plezierig en niet opschepperig, net als Cincinnatus terug gekeerd naar zijn ploeg, meer geïnteresseerd in de details van het buitenleven en het noodlot van de Keizer, dan in herinneringen aan de briljante en stormachtige carrière, die hij had gehad...'

125 Hij verwachtte van zijn trouwe aide de inhoud van de geheime besluiten, die genomen waren tijdens het Congres van Wenen. Hij had pas nieuw gehad. Door deze correspondentie was de Keizer in staat de trip van de keizerin naar Zwitserland te volgen, evenals de trip, die zij deed om koning Joseph in Prangins te ontmoeten (186).

Het was toen zij terug kwam van deze prins, dat zij in Aix graaf Neipperg (187) ontmoette, die van de Oostenrijkse keizer kwam om zich bij haar huishoudstaf te voegen als kamerheer – maar in feite de bewegingen van de prinses te bespioneren en elke poging tegen te gaan, die haar voorstelde te denken om naar het eiland Elba te gaan. Als ze naar deze residentie was gegaan, had ze portretten van zichzelf en de koning van Rome aangetroffen, ze hingen in de slaapkamer van de Keizer.

186. Het was via Méneval dat Napoleon hoorde over de reis van Marie-Louise door Zwitserland en haar bezoek aan Prangins. Het bezoek van Marie-Louise aan haar zwager Joseph in juli 1814 leidde tot commentaar en veronderstellingen uitgesproken door de Franse minister in Zürich tegen de twee afgevaardigden van Vaud, dhr. Muret en Monod. De laatste vertelt: 'De minister vertelt ons dat de voormalige koning Joseph zich in ons midden niet gedraagt zoals de huidige omstandigheden Frankrijk zou verwachten. Toen Marie-Louise kwam, droeg hij al zijn onderscheidingen, waaronder het Gulden Vlies; hij zou haar hebben begeleid en dit wond het volk op; er klonken kreten als Vive l'Empereur! Vive Napoleon! Deze kreten werden ook in Lausanne gehoord'.

187. Marchand noemt Neipperg als deze naar Aix-les-Bains komt in dienst van Marie-Louise. Hij had gezegd, toen hij naar zijn nieuwe positie vertrok: 'Voordat er tien maanden voorbij zijn, zal ik haar minnaar zijn en snel daarna haar echtgenoot.' Hij had slechts zes maanden nodig.

126 Tonijnvissen vond twee keer per jaar plaats op Elba; het is een eilandviering, die begint met een soort ritueel. De mannen, die dit vissen uitvoeren, dat veel opbrengt voor de staat van de soeverein, wordt gevraagd door een overeenkomst om de eilanders een kwart van hun vangst tegen een heel laag bedrag te verkopen. Het herfstvissen startte met een goede begin; het begon bij het ochtendgloren. Een groot aantal boten kruisten heen en weer over de visgronden; alle ogen waren op het net gericht. Vissers harpoeneerden de vis, die boven kwam; het water was spoedig roodgekleurd. Toen de tonijnen hun krachten verloor, werden ze verzameld en aan land gebracht. De Keizer ging er naar toe om er een paar te harpoeneren en kwam hiervan terug bedekt met zout water en een paar druppels bloed. Het vissen was dit jaar hoogst overvloedig.

Ondanks de inkomsten, die werden ingebracht door de bouwwerken van de Keizer op het eiland, weigerden de inwoners van Capoliveri (188) hun belasting te betalen toen de belastingophaler in hun huizen kwam. De Keizer bekritiseerde langdurig de gendarmerie luitenant, die hiermee belast was en die hem net verteld had over deze kleine opstand. Hij zei tegen hem: 'Ga ze vertellen, dat als ze niet binnen 24 uur betalen, ik een bataljon zal sturen, dat ze moeten huisvesten en laten eten in hun huizen'. Deze weigering door een

rijke parochiaan gaf een slecht voorbeeld en de eerste opstand moest krachtig worden onderdrukt. De belastingen werden betaald.

188. Het eerste dorp, dat men tegenkomt op de hoofdweg naar Porto Longone en de ijzermijnen. Haar aanzien was onaantrekkelijk en het had een slechte reputatie. De Romeinen in de Oudheid en de Pisane uit de Middeleeuwen hadden er een gekkenhuis voor niet-betalende schuldenaars, vervalsers, bankroetiers en voor hen, die zich verschuilden voor de wet, maar toch een plaats zochten onder een wet, daarna genaamd 'vrije plaats', van gemaakt. Een verdachte bevolking was daar bijeengekomen, wier slechte daden gedurende lange tijd een bron van terrorisme op het eiland waren.

Napoleon had altijd geprobeerd de orde te verzekeren in zijn gehele kleine vorstendom. Er vonden enkele opstanden in bepaalde gebieden vanwege belastingen. In Capoliveri wilde niemand betalen. Gendarmes werden er op af gestuurd, maar deze werden weggejaagd. De Keizer dreigde toen, onder commando van kolonel Jermanowski, een mobile eenheid te sturen, die bestond uit 200 Corsicaanse jagers, 20 Poolse lansiers en 15 gendarmes. Deze eenheid moest bij de inwoners ingekwartierd worden totdat de belastingen geheel betaald waren. Ze betaalden dezelfde dag nog.